

NÉPRAJZI HÍREK

A MAGYAR NÉPRAJZI TÁRSASÁG TÁJÉKOZTATÓJA

XIII. ÉVFOLYAM 1–2. SZÁM

BUDAPEST 1984.

Szerkesztő: Selmeczi Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Kara Tiborné

Szerkesztőségi cím: 1250 Budapest, Országház u. 30. Pf. 29.

ISSN 0133–8021

Terjeszti a Magyar Néprajzi Társaság Titkársága

Kiadja: a Magyar Néprajzi Társaság

Felelős kiadó: Balassa Iván

Engedélyszám: III/SZI/426/1980.

TÁRSASÁGI HÍREK

Megalakult a Néprajzi Film és Fényképészeti Szakosztály

1983. május 25-én a Magyar Néprajzi Társaság közgyűlésén dr. Kodolányi János alelnök javaslatot tett Néprajzi Film és Fényképészeti Szakosztály létesítésére. A választmányi határozat az alábbiakkal indokolta javaslatát: „Az elmúlt években jelentősen megnőtt azoknak a száma, akik amatőrként vagy hivatásos filmsként néprajzi témájú filmet készítenek. Munkásságuk csak esetenként van kapcsolásban a hivatásos néprajzzal. Számítani lehet arra, hogy ez a tábor gyorsan tovább fog növekedni, sőt a következő években kibővül azokkal, akik már különféle videoberendezéseket is fognak használni. A jelenlegi, átmenetinek tekinthető nehézségek ellenére bizonyosak lehetünk a videotechnika gyors terjedésében. A lényegesen nagyobb múltú és nagyobb táborral rendelkező fényképezésnek is sokat használhatna a szakudomány képviselőivel kiépítendő rendszeres és intézményes kapcsolat. Úgy ítéljük meg, hogy a néprajz érdekeit szolgálná, ha a fényképezéssel foglalkozók, valamint a filmezők a Magyar Néprajzi Társaság külön szakosztályában találhatnának kapcsolatot a néprajz hivatásos művelőivel, valamint a néprajz iránt érdeklődőkkel. A szakosztály létrehozásával a mostaninál jobb lehetőségek nyílnának a nemzetközi kapcsolatok ápolására, sőt létesítésére is.”

A szakosztály elnökének dr. Boglár Lajost, az MTA Orientalisztikai Munkaközösségének tudományos főmunkatársát, helyetteséül dr. Kodolányi Jánost, a Néprajzi Múzeum főigazgatóhelyettesét, titkárának pedig Tari Jánost, a Néprajzi Múzeum fényképgyűjteményének kezelőjét választották.

1983. október 5-én a Társaság választmányi ülésén az alábbi programjavaslatukat fogadták el:

1. a) Minthogy évek óta nem került sor néprajzi *dokumentum* filmek vetítésére, javasoljuk, hogy akár októbertől kezdődően indítsunk sorozatot a Néprajzi Múzeummal együttműködve minden hónap 3. szerdáján „Néprajzi filmdokumentumok történetéből” címmel (pl. Gönyey S., K. Kovács L., stb. filmjeiből). A sorozatot Tari János állítaná össze, és az egyes bemutatókat Raffay Anna, Hoppál Mihály és mások vezethetnék be.

b) Javasoljuk, hogy készítsünk felmérést az amatőrök (néprajz iránt érdeklődők, utazók stb.) által készített filmekről, és rögzítsük azokat, esetleg képmagnóra. Ezek bemutatására is alkalmanként sort keríthetnénk.

2. a) A történeti *fotódokumentáció* gazdagítása céljából javasoljuk, hogy a néprajzi rendezvényeken (konferenciák, kiállítások, külföldiek fogadása stb.) rendszeresen történjék fényképezés.

b) Javasoljuk, hogy indítsunk előadássorozatot a „vizuális kultúra” tárgyköréből (pl. Kunt Ernő a fotódokumentációról beszélhetne, mások a tudományos film szerepéről, a „vizuális antropológiáról” stb.).

c) Az amatőrfilmezéshez hasonlóan felmérhetnénk a néprajzi amatőr fotózást is: felhívást tehetnénk közzé, hogy bárki, aki néprajzi jellegű fotókkal rendelkezik, egy-egy

kópiát küldjön el számunkra felmérés, további elemzés, esetleg kiállítás és publikálás céljából.

Programunkból eddig a néprajzi filmezés néhány állomására tekintettünk vissza. Először 1983. október 26-án a Diószegi Emléküléshez kapcsolódva levetítettük a *Kecskejáték Egyházasközön* c. dokumentumfilmünket, melynek előkészítésében és felvételénél Diószegi Vilmos 1951-ben szintén jelen volt. A film operátora K. Kovács László, vágója Lehel László volt. Érdekességként megemlíthetjük, hogy a szokás eredeti hangfelvétele – amely ún. drótos magnetofonnal készült – a filmben felhasználásra került.

1984. január 11-én programunk bevezetéseként **Boglár Lajos** tartott tájékoztatást szakosztályunk terveiről. Ő egyébként hosszabb időre Brazíliába utazott és reméljük, hogy erről az útról is értékes néprajzi filmfelvételekkel tér majd vissza. A tájékoztató után Gönyey Sándor filmjegyzeteiből válogattunk és K. Kovács László gazdálkodástörténeti dokumentumokat mutatott be saját felvételei közül. A vetítések előtt előadást tartott a néprajzi filmezés céljáról, módszereiről és eszközeiről.

Márciusban Szóts István és Raffay Anna folklór és népszokás filmjeiből mutatunk be kettőt, az 1955-ben készült *Busójárás Mohácson* és a szintén ezidőtájt forgatott *Tavaszi napforduló ünnepei* c. filmet.

Nyárig még egy vetítést terveztünk Papp János és Tari János filmjei közül, amelyekből kettő: *A hortobágyi kalap* és a *Méhkeresés* című bekerült az Encyklopedia Cinematographica Göttingen IWF nemzetközi filmkatalógusába.

Így a Néprajzi Múzeum filmgyűjteményének adataiból válogatva fél év alatt sikerült áttekintenünk az elmúlt fél évszázad néprajzi filmkészítési törekvéseinek legjellemzőbb darabjait.

Terveink között szerepel más archívumok és intézmények (Magyar Filmarchívum, Magyar Televízió Archívuma, a MAFILM Népszerű Tudományos és Dokumentumfilm Stúdiója) adatainak, néprajzi tárgyú filmjeinek áttekintése és a legjellemzőbb darabok bemutatása. A film- és fotótörténeti előadások megtartására 1984. októberétől nyílik lehetőség.

A néprajzi fotót illetően az amatőr néprajzi gyűjtőpályázathoz kapcsolódva útmutatót fogalmaztunk, elősegítve az amatőr fotósok munkáját. (A Néprajzi Múzeum Adattárában az érdeklődők részére rendelkezésre áll ez az útmutató.)

Továbbra is szeretettel várjuk a néprajzi témájú filmekkel és fényképfelvételekkel rendelkezők jelentkezését és az ötleteket, amelyekkel segíteni kívánják tevékenységünket.

Tari János

A Folklór Szakosztály új elnöke

dr. Ujváry Zoltán egyetemi tanár, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének vezetője, akit a Magyar Néprajzi Társaság Választmánya az 1984. február 1-én tartott ülésén egyhangúlag választott meg a Martin György váratlan elhunytával megüresedett tisztségre.

A Választmány a póttagok közül dr. Banó Istvánt választotta sorai közé.

Társasági kitüntetés átadása

1984. január 27-én a pozsonyi Magyar Konzulátuson ünnepélyes keretek között adták át a Magyar Néprajzi Társaság külföldi tiszteleti tagságáról szóló díszoklevelet Ág Tibornak, akit az 1983. évi közgyűlés választott meg tiszteleti taggá.

Társaságunkat Balassa Iván elnök és Paládi-Kovács Attila főtitkár képviselte az ünnepélyes aktuson, amelyen megjelent a Szlovák Tudományos Akadémia és néprajzi közélet számos ismert képviselője is.

A Társaság új tagjai

1983. november 30-án felvett tagok:

Halász Árpád – Balatonfüred; **Mészáros Ágnes** – Kecskemét; **Fehérváryné Nagy Magda** – Csehszlovákia.

1984. február 1-én felvett tagok:

Kristóf Ildikó – Budapest; **Dr. Surányi Béla** – Debrecen; **Török Mária** – Csongrád; **Jorge Carlos Kun Navarro** – Budapest.

1984. április 11-én felvett tagok:

Bajtai Mária – Kecskemét; **Hule Alfrédné** – Kiskőrös; **Dr. Katona Magda** – Budapest; **Kiss Éva Anna** – Ózd; **Nagy Angéla** – Kalocsa; **Pármiczky Józsefné** – Székesfehérvár; **Sebestyén Éva** – Budapest; **Szakály István** – Budapest.

Értesítés

Felhívjuk kedves tagtársaink figyelmét, hogy a Néprajzi Híreket és a társasági értesítéseket csak a tagdíj befizetése ellenében áll módunkban postázni. Ezért kérjük azon tagtársainkat, akik tagdíjukat még nem fizették be, szíveskedjenek pótolni, hogy címükre is feladhassuk a társasági küldeményeket.

Titkárság

TUDOMÁNYOS TANÁCSKOZÁSOK

Tudományos tanácskozás a felsőbajorországi Szabadtéri Múzeumban

München és Garmisch-Partenkirchen között Glentleiten mellett fekszik a felsőbajorországi Szabadtéri Múzeum (Freilichtmuseum des Bezirks Oberbayern), amelynek vezetősége 1983. november 4–5-én a régi bajor paraszti munkaeszközök kutatásáról szimpoziumot rendezett. A múzeumban már 1979 óta – a Volkswagenwerk támogatásával – folynak az idevonatkozó kutatások. Számbaveszik a kisebb múzeumok és a magángyűjtemények idevonatkozó anyagát, a helyszínen még fellelhető emlékeket s interjúk formájában részletes szóbeli anyagot vesznek fel attól az idősebb nemzedéktől, amely még az eszközökkel dolgozott, hogy a munkamenetet, a munka társadalmi formáit minél jobban rögzíthessék. Jelenleg kb. 3000 munkaeszközt tartanak nyilván. Részletesen dolgoznak kérdőívekkel is, amelyeket nagy gonddal a mezőgazdasági eszközök kitűnő kutatója, **Sperber Helmut** állított össze. A kérdőívek súlyt helyeznek a munkamenet és munkamegosztás, a munkaidő, az eszközkészítés, a társadalmi különbségek s a népnyelvi sajátosságok megismerésére. **Sperber Helmut** kérdőívei a legkörültekintőbben kidolgozottak, amelyeket a néprajzi irodalomban ismerek. Csupán az aratás tanulmányozásához közel száz kérdéscsoportra kell a kutatóknak válaszolniuk. A szimpozium célja az volt, hogy a múzeum eszközkutató tudományos tevékenységét összevegyék más intézmények munkájával, az újabb kutatási eredményekkel. A tanácskozásra a kiemelkedő német kutatók mellett Magyarországról **Hoffmann Tamást** és **alulírottat**, az NDK-ból **Jacobeit Wolfgangot** hívták meg, aki azonban távolmaradt a szimpoziumról. A tanácskozáson nagyobb számban vettek részt a múzeum tudományos tanácsának, a múzeumbarátok egyesületének tagjai. November 4-én délelőtt és délután a szabadtéri múzeumot tekintettük meg. A múzeum építményei a bútorokkal és eszközökkel együtt tanulságosan tükrözik a déli bajor paraszti rétegződést és a kézművesek tevékenységét. Este szűkebb körű kerekasztal eszmecsere folyt a múzeum kutatási tervéről, a gyűjtés módszeréről és az eddigi eredményekről. November 5-én **Siuts Heinrich** (Münster) professzor beszélt a westfáliai és keletfrizlandi régi munkaeszközök gyűjtéséről és értékeléséről. **Cox H. L.** (Bonn) professzor a német néprajzi atlaszt, mint a tárgy kutatás forrását ismertette. **Mestemacher J.**, a múzeum munkatársa a talajművelésre és aratásra vonatkozó kitöltött kérdőíveket a női munka szempontjából értékelte. **Sperber H.** a felsőbajorországi eketípusokat ismertette. Az előadónak különben kitűnő könyve jelent meg a bajor ekékről (*Die Entwicklung der Pflugformen in Altbayern*. München 1982). **Meiners Uwe** (Münster) a szelelőgépeknek (rosták) a paraszti gazdaságokban való megjelenéséről beszélt. Én Kárpát-Európa és a Kelet-Alpesek ősi természetű növényeinek (alakor, emmer, tönköly, bokros rozs stb.) kulturális ökológiájáról, az archaikus eszközökhöz és munkamódokhoz való kapcsolatáról tartottam előadást. **Hoffmann Tamással** együtt résztvettünk a munkatervhez, az előadásokhoz kapcsolódó megbeszéléseken. Örömmre szolgált, hogy eszmecsere folytathattunk néhány kitűnő német muzeológussal, mint **Klocke Bernharddal** (Aurich), **Lühning Arnoldal** (Schleswig) és másokkal. A múzeum igazgatója, **Keim Helmut** és

munkatársai (**Krajcsek Helmut**, **Mestemacher J.**, **Weidehaas Ulrike** és mások) körültekintő barátsággal, sokszoros figyelemmel fogadtak bennünket s a magyar néprajz elismerését jelenti, hogy külföldről csak magyarokat hívtak meg. A múzeum kiadványai (*Schriften des Freilichtmuseums des Bezirks Oberbayern*, *Arbeitsblätter des Freilichtmuseums des Bezirks Oberbayer*, a múzeum barátainak évkönyve stb.) a magyar kollégáknak hasznos tanulságot, bőséges anyagot, szempontokat nyújtanak.

Gunda Béla

Kultúra – hagyomány – önazonosság
Amerikai – magyar néprajzi konferencia

1979-ben az American Council of Learned Societies és a Magyar Tudományos Akadémia megállapodást kötött több társadalomtudomány területén való együttműködésre. Ezek között a néprajz is helyet kapott. Már ekkor tervbe vették egy, az Egyesült Államokra vonatkozó „The Ethnography and Folklore of a Hungarian Community in North America” című néprajzi kutatás megindítását. 1981 júliusában a VII. Duna-menti Folklor Fesztivál folklorizmus-konferenciájához kapcsolódva, Budapesten sor került a „Contemporary Uses of Folklore in Ethnic Frames” c. kétoldalú tudományos konferenciára. Amerikai részről ekkor már az egész program és a küldöttség vezetője **Dégh Linda** professzor (Indiana University, Bloomington) volt. A magyar felet az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának igazgatója, **Bodrogi Tibor** irányította. Ekkor dolgozták ki a két országban kölcsönösen végzendő terepmunka kereteit is. Ezt a programot kezdettől fogva **Dégh Linda**, illetve a magyar fél részéről **Hofer Tamás** osztályvezető (MTA Néprajzi Kutató Csoport) vezette. Ők rendezik sajtó alá az 1981-es budapesti konferencia anyagát is. Több tervmódosulás után 3–3 amerikai és magyar kutató terepmunkája kezdődött el, az amerikaiaké korábban, a magyaroké gyakorlatilag 1984 elején. Ebben az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának és a Néprajzi Múzeumnak munkatársai vesznek részt.

Az egész eddigi programnak legfontosabb eseménye az 1984 március 26–28-án Bloomingtonban „Culture, Tradition, Identity” címmel megrendezett második tudományos konferencia volt. Magyar részről az együttműködés keretében, az MTA Társadalomtudományi Főosztályának kiküldetésében a Néprajzi Kutató Csoportból **Kríza Ildikó** igazgatóhelyettes és **Hofer Tamás** osztályvezető vett részt. Ugyancsak akadémiai kiküldetésben a Folklore Tanszékről **Dömötör Tekla** professzor és alulírott kapott helyet. Ránki György professzor meghívására **Hoffman Tamás** főigazgató (Néprajzi Múzeum) és **Sárkány Mihály** (Néprajzi Kutató Csoport) ugyanekkor velünk jöhetett, így a küldöttség hat főből állt, tudtommal a legrangosabb magyar folklorista-etnológus-néprajzos küldöttség egyszersmindenkor. Ott csatlakozott hozzánk a három terepmunkás: **Niedermüller Péter** és **Hoppál Mihály** a Néprajzi Kutató Csoportból, **Fejős Zoltán** a Néprajzi Múzeumból. A közvetlen bloomingtoni irányítást **Dégh Linda** és a kutatási program gyakorlati felelőse, **Inta Carpenter** (Bloomington) nyújtották. Főelőadással szerepelt **Alan Dundes** (Berkeley), **Dan Ben-Amos** (Philadelphia), **Robert Georges** (Los Angeles), **Bruce Jackson** (Buffalo), **Yvonne Lockwood** (Michigan)

State University), Carol Silverman (University of Oregon). A megbeszélés-részlegben kaptak helyet, gyakran ugyanolyan fontos szöveggel Larry Danielson (University of Illinois), William G. Lockwood (University of Michigan), Gail Kligman (Berkeley). Természetesen főelőadással szerepelt Dégh Linda, és az egész programot bemutatta Inta Carpenter. A hat terepmunkás külön beszámolt kutatási eredményeiről. Ők részt vettek a többi programban is, előadást tartott közülük Michael Sozan. A magyar résztvevők közül rögtön a konferencia elején Hofer Tamás adott elő a hagyomány fogalmáról, Kriza Ildikó az amerikai magyarok hagyományainak megmaradásáról. A lakodalom funkcióinak változását Sárkány Mihály vizsgálta, Dömötör Tekla pedig a mohácsi busójárást mutatta be. Alulírott „Modern Folklore as we see it from Budapest, Hungary, Europe” c. adott elő. Hoffman Tamás két néprajzi filmet mutatott be. A záróülésem Dégh Linda és Hofer Tamás foglalták össze a teendőket. Az ülések egyikén vitavezető volt Alan Jabbour, az American Folklife Center (Washington) igazgatója. Dégh Linda amerikai tekintélyét jelzi, hogy (Austin kivételével) az összes vezető amerikai folklór központ vezetői jelen voltak.

Minden képezetet felülmúlóan jól szervezett volt a konferencia, zsúfolt programmal, amelyet közös étkezések és fogadásoknak nevezhető beszélgetési alkalmak is növeltek. A mintaszerű lebonyolítást Dégh Lindának és munkatársának, Inta Carpenternek, valamint Ránki Györgynek köszönhetjük.

Voigt Vilmos

Az I. magyar-jugoszláv folklór konferencia

„A tradicionális műveltség továbbélésének lehetőségei” című konferencia megrendezésére a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutató Csoportja és az újdéki Vajdasági Tudományos és Művészeti Akadémia együttműködése keretében, az ELTE Folklore Tanszéke közreműködésével került sor Budapesten 1983. november 1–3 között. A konferencia előadásainak mondanivalója három nagy téma köré csoportosult:

- a) Az etnikus tradíciók a jelenben
- b) A folklórhagyomány alakulásának tendenciái
- c) A népi szóbeliség és írásbeliség kapcsolata

E három nagy témához kapcsolódóan 32 referátum hangzott el. A konferenciára kilenc jugoszláviai kutató jelentette be részvételét, közülük öt kutató: Bodor Anikó népzene kutató, Černelić Milana, Fabijanić Radmila, Penavin Olga és Tripolsky Géza személyesen vett részt a munkában, további három kutató: Jačoski Vojislav, Jung Károly és Veselinović-Šulc Magdolna pedig megküldte előadásának szövegét. A konferencia munkájában néprajzkutatók és folkloristák mellett neves történész, irodalomtörténész és nyelvész kutatók is résztvettek. Figyelemre méltó az a tény is, hogy a konferencián jelentős számban vettek részt délszláv nemzetiségű néprajzkutatóink és folkloristáink.

A konferenciát Hadrovics László akadémikus bevezető előadása nyújtotta meg, amelyben felvillantotta azt a sokrétű, több évszázadra visszatekintő kapcsolatot, amely egyaránt gazdagította a délszláv népek és a magyarság folklóriját. Számos olyan forrásra hívta fel a figyelmet, amelyet a további kutatás hasznosíthat.

Az alábbiakban csupán utalni tudunk az egyes referátumokra. **R. Várkonyi Ágnes** arra keresett választ „Magasműveltség és népi tudatvilág a XVII–XVIII. századi Magyarországon” c. előadásában, hogy az úgynevezett magas műveltség, vagy nemesi, főúri kultúra elkülönül-e élesen a népi tudatvilágtól, vagy ellenkezőleg, a két terület között vannak-e szerves összefüggések. **Kríza Ildikó** a magyar és délszláv folklór **Hunyadi és Mátyás** énekeit vette vizsgálóra. **Fabijanić Radmila** a tradicionális elemek meglétére mutatott rá a mai népszokásokban. **Kiss Mária** referátuma a szokáshagyomány integrálódási irányaira hozott fel néhány példát. **Penavin Olga** a jugoszláviai magyarság folklórkincsének nyelvét vizsgálta, míg **Voigt Vilmos** a továbbélés kérdésével foglalkozott a jugoszláv és a magyar folklórban. **Peneva-Vincze Lilia** a bor- és kávéivás szokásait elemezte a bolgár népdalokban, mint a vallás és a nép ismertetőjeleit. **Barna Gábor** az énekszerzők és a folklorizáció kapcsolatait elemezte, **Černelić Milana** pedig egy zombori mézeskalácsos család bemutatásán keresztül napjainkig ívelően képet adott a mesterség alakulásáról. **Dömötör Tekla** előadása egy hagyományos gyógyító füvesember portréját rajzolta meg előadásában. **Jung Károly** megküldött, és felolvasásra került előadása a boszorkány felismerésének és elhárításának kérdéseit taglalta a magyar-délszláv egybevető vizsgálatok tükrében. **M. Kozár Mária** hazai szlovén lakosságunk folklórhagyományának alakulásával foglalkozott, míg **Horváth Sándor** a nyugatmagyarországi horvátok temetkezési szokásaiban a halotti korona szerepét világította meg. **Nagy Ilona** az apokrif legendahagyomány és a balkáni bogumilizmus kapcsolatára hívta fel a figyelmet. **Fried István** a legenda és valóság kapcsolatait elemezte **Ivo Andrić: Híd a Drinán** c. regényében, míg **Grin Igor** a gradiščei horvátok epikus hagyományaira hívta fel a figyelmet. **Banó István** egy jugoszláviai népdalgyűjtemény szövegelemzésének néhány tanulságát ismertette. **Katona Imre** a jugoszláviai magyar folklórkutatás összehasonlító jellegéről szólt, **Kovács Ágnes** néhány bukovinai székely mesemondót mutatott be, **Bodor Anikó** a magyar és szerb népzene közös vonásaira hívta fel a figyelmet. **Dankó Imre** vásáraink interetnikus hagyományait tárta fel.

Külön szekció vizsgálta a tradicionálistól eltérő folklór jelenségeket. **Halasy Márta** a mai népi versírással, **Hoppál Mihály** az új formák vagy továbbélés kérdésével foglalkozott, **Kovács Emese – Polák László – Tátrai Zsuzsanna** a mai gyermekfolklór kutatásáról számoltak be, **Fejős Zoltán** a falusi turizmussal, **Niedermüller Péter** a folklór és folklorizmus a mai magyar sajtóban kérdéskört ismertette. **Lammel Anna-mária** „A folklór a falu rendszerében” címmel tartott előadást.

A konferencián sok hozzászólás hangzott el s mindvégig élénk érdeklődés kísérte. Zárószót és értékelő összefoglalót **Vujicsics D. Sztoján** mondott.

Kiss Mária

Emlékezés Györffy István születésének centenáriumán

A nagy néprajztudós születésének századik évfordulóján, 1984. február 10-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában egész napos emlékülést rendezett az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya és a Magyar Néprajzi Társaság. **Györffy István** sokrétű életművének, munkásságának felidézése, értékelése rendkívül nagy érdek-

lődést váltott ki: a délelőtti ülészak hallgatósága zsúfolásig megtöltötte az Akadémia nagytermét.

Az emlékülést Szabolcsi Miklós akadémikus, osztályelnök üdvözölte. A megnyitó beszédét Köpeczi Béla akadémikus, művelődési miniszter tartotta, aki egyben a délelőtti ülést is vezette. Köpeczi Béla megnyitójában utalt arra, hogy Györffy István munkássága a néprajztudomány fejlődését a felszabadulás után is meghatározta és jelentősen hozzájárult a szaktudományban a történeti szemlélet megerősödéséhez, de a néprajztudomány intézményes fejlődéséhez is. A megnyitó előadás részletesen foglalkozott Györffy tudományszervező és művelődéspolitikai tevékenységével, a parasztsághoz fűződő elkötelezettségének jelentőségével, ezzel összefüggésben az általa szorgalmazott, majd nevét viselő népi kollégiumok szerepével, ahol több mint tízezer értelmiségi nevelkedett. Ha voltak is tévedései, munkássága a tudomány és művelődéspolitikai szempontjából maradandó értéket jelent.

Kulcsár Kálmán akadémikus, főtitkárhelyettes előadásában plasztikus korrajzot nyújtott az 1920–30-as évek magyar társadalmáról, rámutatva azon felfogás szűkszerűségére, amely a parasztságot döntő társadalmi tényezőként tartotta számon. A különböző kortársi vélemények felsorakoztatásával világította meg Györffy elképzelésének realitását a paraszti társadalomról, a néphagyomány nemzetmegtartó szerepéről.

Györffy István életpályájának részletes áttekintését Balassa Iván, a történelemtudományok (néprajz) doktora, társaságunk elnöke adta. Előadásában kitért Györffy tudományos tevékenységének értékelésére, munkásságának más tudományterületekre való kihatására. Többek között felhívta a figyelmet azokra a kunsági középkori ásatásokra, melyeken Györffy maga is részt vett ill. vezetett, és amelyek nyomán formálta ki László Gyula a „régészeti néprajzot”, aminek jelentős követője volt pl. Méri István. Meghatározó szerepet játszott Györffy tudományszervező tevékenysége a Néprajzi Múzeumban, az egyetemi katedrán, az Ethnographia szerkesztésében vagy a magyarság néprajza megvalósításában.

A magyar történettudomány és Györffy István munkásságának kapcsolatát Benda Kálmán, a történelemtudományok doktora értékelte. Az előadó sorra vette Györffy azon jelentősebb munkáit, amelyek tartalmi vagy módszertani szempontból hatást gyakoroltak a rokontudományra. Pl. korai, Fekete-Körös völgyi írásai az első modern magyar demográfiai tanulmánynak tekinthető. Jelentősek azok a településföldrajzi írásai, amelyekben a keresztes települések funkciójából vezeti le a kiformalódásukat, szemben a morfológiai vizsgálatokkal. A gazdálkodás minden ágára kiterjedő kutatásaiban az életmód kapott meghatározó szerepet, így emelkedtek a történeti adatközlés fölé levéltári forrásokra épülő tanulmányai. A leíró néprajzot ő tette történeti stúdiummá, és járult hozzá a történettudomány szemléletbeli gazdagodásához is.

A rokontudományok részéről Enyedi György akadémikus előadása az Alföld településföldrajzának kutatási eredményei felől közelítette meg Györffy ilyen irányú tevékenységét. Kifejtette, hogy Prinz Gyula formalizmusával szemben Györffy funkcionálásában ragadta meg az alföldi szállások kérdését. Vizsgálatának még kiaknázatlan eredménye, hogy a szállásokat az állattenyésztő telepekből eredeztette. Az előadás részletesen foglalkozott a mezőgazdasági termelés és a keresztes települési forma összefüggéseivel, a modernizálás lehetőségeivel, majd az újkori településhálózati

koncepciókkal. Az idegen formák erőltetését követő korrekciók nyomán ma is érvényesnek tűnnek Györffy településföldrajzi konkluziói.

A délutáni ülés etnográfus előadói Györffy István munkásságának egy-egy jelentősebb területével foglalkoztak. Kósa László Györffy etnikumvizsgálatainak eredményeit vette számba, rávilágítva azon regionális és genetikus rendszerezésre, amit elsőként Györffy alkalmazott, és amit azóta is kiindulópontul használunk. Györffy agrár-etnográfiai kutatásainak koncepciózus összefüggéseiről Selmeczi Kovács Attila adott képet, melynek során rámutatott, hogy a korabeli szaktudományban elsőként Györffy tartotta a honfoglaló magyarságot félnomádnak. Hofer Tamás előadása Györffy István népművészeti kutatásainak sokrétűségét ismertette; tömören összefoglalta és értékelte azokat a vizsgálati eredményeket, amelyek mindmáig alapvetően maradandó értékűek, s amelyekre a mai kutatások épülnek.

A következő előadásorozat Györffy István munkásságának gyakorlati vonatkozásait választotta témájául. Szilágyi Miklós Györffynek a Néprajzi Múzeumban végzett tevékenységét tekintette át, részletesen szólt arról a rendkívül gazdag tárgyi anyagról, amivel Györffy gyarapította a múzeumot; néprajzi gyűjtőútjai pedig arról vallanak, hogy az egész országot bejárta, a Dunántúlon is számtalanszor megfordult. Barabás Jenő az egyetemi tanár kivételes személyiségét, a nevelő és tudományszervező arculatát világította meg. A Nagykunság és az Alföld kutatójaként értékelte Bellon Tibor Györffy Istvánnak a szülőföldhöz fűződő, számos jelentős eredményt hozó szaktudományos tevékenységét.

Az emlékülés eredményeinek nemcsak összefoglalását adta Szabolcsi Miklós meglehangú zárszavában, hanem a húszas-harmincas évek oktatás- és művelődéspolitikájának, társadalmi sajátosságainak, gyakorlatának is széles tablóját vázolta fel, amellyel Györffy István munkásságához fűződő több problémát is feloldott. Befejezésül Györffy maradandó értéket felhalmozó munkásságán keresztül a néprajztudomány fontosságára, társadalmi szükségességére is rámutatott.

A centenáris megemlékezés eseménysorához kapcsolódott február 11-én Györffy István síremlékének megkoszorúzása. A megújított kopjafát Gunda Béla, a történelemtudományok (néprajz) doktora, egyetemi tanár avatta fel. Beszédében közvetlen szavakkal emlékezett meg a nagy tudós és nevelő személyiségéről, munkásságának napjainkig érvényesülő hatásáról. Az emlékbeszédet követően a néprajztudomány intézményein kívül a Györffy-kollégisták is elhelyezték koszorúikat a síremléknél.

Selmeczi Kovács Attila

20 éves a Beregi Múzeum Tudományos ülésszak Vásárosnaményben

A vásárosnaményi Beregi Múzeum fennállásának húszadik évfordulója alkalmából 1983. október 20–22-én tudományos ülésszakot tartott az Esze Tamás Városi-Járásai Művelődési Központban.

A két évtizede alapított Beregi Múzeum Szabolcs-Szatmár megye egyik sokszínű tájegységének tárgyi anyagát gyűjti, őrzi, rendszerezi. Az alapító Csizsár Árpád és mun-

katársai kimagasló érdemeket szereztek Bereg megismertetésében. Fáradhatatlan honismereti munkájuk nyomán több mint 50 ezer tárgyból álló gyűjtemény jött létre. Ritkaság számba megy a múzeum gazdag textilgyűjteménye, vasöntvényei, iskolatörténeti anyaga.

A jubileumi program október 21-én délelőtt „A Beregi Múzeum gyűjteményei” című kiállítás megnyitásával kezdődött. A megnyitón adták át Koncz Bélának, a múzeum dolgozójának a „Kiváló munkáért” kitüntetést. Ezt követően tudományos előadások hangoztak el. Elsőként dr. Németh Péter megyei múzeumigazgató a beregi táj honfoglaláskori történetéről beszélt, Istvánovits Eszter pedig a megyében megfordult germán törzsek leleteiről. Dr. Korek József, az Országos Múzeumi Tanács elnöke a „Korai földművelők a beregi tájon” címmel tartott előadást. Dr. Ujváry Zoltán tanácskezelő egyetemi tanár a Bereg – szatmári táj dramatikus játékairól beszélt, dr. Tóth Béla, a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár főigazgatója pedig a falusi iskolák jellemzőiről szólt. A következő nap délelőttjén dr. Ikvai Nándor Művelődési Minisztériumi csoportvezető „Területi feladatok és eredmények a magyar muzeológiában” címmel tartott előadást. A két napos ülészak a Beregi Múzeum anyagának módszertani megbeszélésével ért véget.

A tudományos ülészakon részt vett a város párt és állami vezetése, köztük Czakó János, a Városi Tanács elnöke. A jól szervezett programot nagyszámú közép- és általános iskolás diák hallgatta végig.

Jó időrogzítéssel az évfordulóra jelent meg Csiszár Árpád és Felhősné Csiszár Sarolta tollából a *Beregi népi textiliák lexikona*. A 335 címszót tartalmazó kis kötetet a vásárosnaményi múzeum több ezres textilgyűjteménye alapján állították össze. A jubileumra napvilágot látott kötet minden bizonnyal népszerű lesz a népi textiliák kedvelők körében.

Bodnár Zsuzsanna

Beszámoló a XIII. Országos Néprajzi Filmszemléről

1983. november 11–13-án tartották meg Pécsen a szemlét, amelyre az eléggé késői meghirdetés ellenére 20 film érkezett. A témák a következőképpen oszlottak meg: két szokás; három portré, a népművészet, fafaragás tárgyköréből; három film képviselte a kismesterségek körét. A gazdaság-néprajz területéről a békési parasztkocsiról, a hámbafogásról, valamint a méhkeresésről szóló film vett részt a szemlén. Egy film az ócsai tájvédelmi területen készült, de nemcsak a tájházat, hanem a település központjában még fellelhető építési stílusokat és lakáskultúrát is bemutatta. Láthattuk a filmben a pünkösdi vasárnapi istentiszteletet, valamint a kenyérsütés és a feledésbe menő népi ételek főzését a tájház melletti régi parasztházban. A 30 perces film jó összefoglalást nyújtott a régi ócsai faluközpontról.

Ismét bemutatásra került egy „kísérleti” film az örvényesi vízimalomról, de a filmkészítő inkább hangulati, mint szakmai bemutatásra törekedett. A varaszlói vízimalomról készült film sem a malom szerkezetét, az őrlés technológiáját választotta témaként, hanem a 92 éves vízimolnár személyét, aki szellemi frissességével és a világgal való élénk kapcsolatával – noha magányosan él a faluvégi kis malom molnárlakásá-

ban – a harmadik generáció életmódjának keresztmetszetét jelenítette meg. Egy film választotta a fazekasságot Békésről. Az agyag-taposást teljes egészében kidolgozta a filmkészítő, de sajnos (s ez a nyári táborokban készült filmeknél gyakran előfordult) minden más munkafázist csak röviden érintett s ezáltal nemcsak a film szerkezete vált aránytalanná, de néprajzi értéke is csökkent.

Két, egyszerű eszközökkel, de nagyon hitelesen feldolgozott szokásfilm is szerepelt. Az egyik a szigetközi falvakban még előforduló aprószenteki korbácsolás és légenyavatas bemutatására vállalkozott; a másik a Vas megyei Nardán élő horvát ajkú lakosság körében elterjedt karácsonyesti istálló-i ima-ének szertartást kiegészítő füstölés és istállószentelés egy változatát rögzítette. A harmadik film, amelyet címe után: „Bethlehemezés” szintén szokásfilmként könyvelhetnénk el, annyira egyéni felfogásban készült, hogy ezt inkább a területi amatőrfilmes szemle anyagaként kellett volna besorolni. Ugyanez az alkotó viszont bemutatta az „Ágy” című filmjét is, amelyet ugyancsak Kakasdon forgatott. Ebben láthatjuk a hagyományos felvetett ágy elkészítését, majd a halotti ravatal előkészítését.

A beérkezett filmek közül aranyfokozatot **Tari János** *Méhkeresés* című filmje, az ezüst fokozatot megosztva **Tóth J.** *Aprószentek* és **Horváth S.** *Karácsony Nardán* című filmje; a bronzfokozatot, ugyancsak megosztva **Szabó Gerzson** *A szék és a Seprűkötés* valamint **Szabó Gábor** *Egy vizimolnár* című filmje nyerte. A zsüri különdjában részesítette a *Pékmúzeum* című filmet, dícsérő oklevéllel jutalmazta az *Ócsa 1982* és *Portré Zsámbokról* című filmeket.

Ezúton is szeretnénk közölni, hogy az 1984. évi Szentendrei Nyár című rendezvényen tervek szerint megtartjuk a II. Szentendrei Néprajzi Tudományos Tanácskozást, melynek keretében szeretnénk bemutatni a MAFILM II.-ben készült néprajzi filmeket, valamint az utóbbi két év amatőr néprajzi filmjeit. Továbbá tervezünk jánosalmi központi studioval a háttérben a közép- és főiskolások, az egyetemi korosztály, az önkéntes néprajzi gyűjtőhálózat és az amatőr fénykép-, dia- és filmkészítők számára – a jelentkezési arálynak megfelelően – két-két hetes nyári tábort, amelynek központi témája mind a magnós gyűjtésben, mind a képi megörökítésben a Kiskunsági Tájvédelmi Terület élete lenne.

A tudományos tanácskozással kapcsolatban bővebb felvilágosítás a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár igazgatóságán, a nyári táborokkal kapcsolatos információ pedig a jánosalmi Művelődési Központ és Könyvtár igazgatójától (**Szabó Gábor**) szerezhető be.

Raffay Anna

Előkészületek a III. Országos Farestaurátor Konferenciára

A Somogy megyei Múzeumok Igazgatósága, a Központi Múzeumi Igazgatóság és a Magyar Kémikusok Egyesülete Műtárgyvédelmi Szakosztálya közös rendezésében 1984. augusztus 22 – 24 között Kaposvárott kerül sor a III. Országos Farestaurátor Konferenciára. A konferencia programjában régészeti, néprajzi, ipar- és képzőművészeti fatárgyak konzerválási-restaurálási, készítése technikai és anyagvizsgálati témakörben hangzanak el előadások.

A szervezők szívesen fogadnak olyan *néprajzi előadásokat*, amelyek egy-egy tárgycsoport történetét, funkcióját, készítéstechnikáját és jellegzetességeit tárgyalják. Örömmel vennék a téma iránt érdeklődő etnográfusok jelenlétét, ami a farestaurálás etikai és más kérdéseiben értékes párbeszédre adna alkalmat a néprajzkutató szakemberek és a restaurátorok között. A konferencia programja ill. a jelentkezés feltételei iránt érdeklődni lehet Morgós Andrásnál (Központi Múzeumi Igazgatóság Restaurátori Osztály, 1087 Budapest, Könyves Kálmán krt. 40. Tel. 137–220). Ugyanezen a címen várják az előadások bejelentését is.

SZEMÉLYI HÍREK

Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklore Tanszékének adjunktusává nevezték ki 1984. április 1-től dr. Küllős Imolát, az MTA Néprajzi Kutató Csoport tudományos munkatársát.

*

A Csongrádi Múzeum igazgatójává 1983. december 1-től dr. Szűcs Judit etnográfust nevezték ki.

*

A nyírbátori Báthory István Múzeum igazgatójává nevezték ki 1984. március 1-től dr. Dám Lászlót, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékének adjunktusát.

*

A kecskeméti Szórákaténusz Játékműhely és Múzeum igazgatója 1984. január 1-től Kriston Vízi József, aki korábban az egeri Dobó István Vármúzeum etnográfus muzeológusa volt.

*

Ráduly Emil, a váci Vak Bottyán Múzeum igazgatója 1984. február 1-től a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa.

*

A tatai Kuny Domonkos Múzeum osztályvezetőjévé nevezték ki Fatuska János etnográfus muzeológust.

*

Kurucz Enikő, a szentendrei Ferenczy Múzeum etnográfus muzeológusa 1984. január 1-től a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársa.

*

A dunaujvárosi Intercisa Múzeum tudományos főmunkatársává nevezték ki dr. Sergő Erzsébet etnográfust, aki korábban az Orvostörténeti Múzeum muzeológusa volt.

*

A hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum muzeológusa 1983. szeptember 1-től Deli Edit etnográfus.

*

A balmazújvárosi Helytörténeti Múzeum etnográfus muzeológusává nevezték ki Magyarai Mártát 1983. szeptember 1-től.

*

A szombathelyi Savaria Múzeum új etnográfus muzeológusa 1984. február 1-től Gyurácz Ferenc és Horváth Sándor.

*

A hajdúszoboszlói Bocskay Múzeum muzeológusává nevezték ki 1984. március 1-től Nagy Ibolya etnográfust.

Kandidátusi értekezések megvédése

1983. december 16-án az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Tanácsstermében került sor Földesi Béla *Egy középkori eredetű népszokás – a Gergelyjárás fejlődéstörténeti vizsgálata* című kandidátusi értekezésének nyilvános vitájára. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bíráló bizottság elnöke Dömötör Tekla a történelemtudományok (néprajz) doktora, egyetemi tanár; a bizottság titkára Katona Imre a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa, egyetemi docens volt. A kandidátusi értekezést Mészáros István kandidátus, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem docense és Ujváry Zoltán kandidátus, a Kossuth Lajos Tudományegyetem professzora opponálták.

Földesi Bélát, a debreceni Tanítóképző Főiskola testnevelés szakos igazgatóhelyettesét nevelés- és oktatástörténeti érdeklődése vezette e néprajzi szempontból is feltáratlan téma vizsgálatához. A Gergelyjárás ugyanis eredeti funkciójában iskolahívogató, diáktoborzó szokás volt. A disszertáció a neveléstörténet és a magyar népszokáskutatás szempontjait egyesítve monografikus igénnyel tárja fel ennek az iskolai eredetű szokásnak fejlődéstörténetét, nemzetközi párhuzamait s közli annak fellelhető teljes szöveg-korpuszát.

Az értekezést mind az opponensek, mind pedig a vitában felszólalók igen pozitívan értékelték. A bíráló bizottság Földesi Bélát egyhangúlag a történelemtudományok (néprajz) kandidátusává nyilvánította.

Küllős Imola

1984. január 20-án sikerrel védte meg Krupa András *A délkelet-magyarországi szlovákok néphite* című kandidátusi értekezését. A Tudományos Minősítő Bizottság által kijelölt bíráló bizottság elnöke Gunda Béla professzor, a történelemtudományok (néprajz) doktora, titkára Dankó Imre kandidátus volt. Az értekezést Dömötör Tekla, a történelemtudományok doktora és Ujváry Zoltán kandidátus professzorok opponálták.

Az opponensek, a bíráló bizottság tagjai és a vitaülés hozzászólói egyaránt kiemelték a disszertáció adatgazdagságát, egy magyarországi nemzetiség teljes néphitanyagának rendszerezését, valamint azoknak az integrálódási folyamatoknak az árnyalt

leírását, amelyek a szlovák néphitnek a magyar és az „anyaországbeli” szlovák néphittel való összehasonlításából megállapíthatóak voltak.

A bíráló bizottság egyhangú szavazat alapján **Krupa Andrásnak** odaítélte a történelemtudományok (néprajz) kandidátusa tudományos fokozatot.

Pócs Éva

MÚZEUMI HÍREK

Múzeumi kiállítás Kecskemét régi népeletéből

Rendhagyó időszaki kiállítás nyílt meg 1983. októberében a Katona József Múzeum központi épületében „Kecskemét régi népeletéből” címmel. Az 1985 végéig fennálló kiállítás nemcsak hosszú nyitvatartási ideje, hanem a széles keretbe illeszkedő témája miatt is eltér a szokásos időszaki kiállításoktól. A valójában állandó kiállítási tematikát három teremben megvalósító „kamarakiallítás” a helyiséggondokkal küszködő múzeum áthidaló megoldásának példájául szolgál: az állandó helytörténeti kiállítás megvalósításáig is képet tud nyújtani a várostörténet egy-egy jellegzetes korszakáról.

A sorozatban elsőként megvalósított történeti-néprajzi kiállítás muzeológiai módszerekkel még fel nem dolgozott korszakot, a XVIII. század második felétől a XIX. század közepéig terjedő egy évszázadnyi időperiódust: a nagy átalakulás időszakát mutatja be, amely alapvetően megváltoztatta a város gazdasági szerkezetét, és érintette szinte valamennyi társadalmi réteg életmódját. Ekkor alakult ki az állandóan lakott tanyák rendszere, lényegesen nagyobb súlyt kapott a földművelés, a futóhomok megkötése miatt pedig fellendült a szőlő- és gyümölcs kultúra. A kiállítás tematikai jelentőségét növeli az a tényező, hogy éppen erről a számottevő átalakulási folyamatról rendelkezünk legkevesbé korszerű helytörténeti feldolgozással. Így tehát a jelen kiállítás nemcsak a város régi népeletébe enged bepillantást, hanem magára vállalja azt a változást vizsgáló feladatot is, amely monografikus igényű megvalósítása mind sürgetőbb feladat.

A meglehetősen kötött alaprajzi adottsághoz igazodó kiállítás három tematikai egységben tárgyalja mondanivalóját. Elsőként a tájjal és annak hagyományos használatával ismerkedhetünk meg, ezt követi a tanya gazdaságának, majd pedig a városi élet bemutatása. Mindhárom egységben belül a XVIII–XIX. század fordulójára vonatkozó állapotok érzékeltetésére a korabeli dokumentumokon: írásos, archív forrásokon kívül néprajzi tárgyakat valamint fényképfelvételeket használtak fel. Noha az utóbbi két néprajzi forrásanyag egy évszázaddal későbbi eredetű, mégsem tűnik szembe az eltérés, mert a kiállítás rendezői közel 3 000 inventárium ismeretében válogatták össze a korszakra jellemző néprajzi anyagot. Olykor viszont a XIV–XVI. századi régészeti leletek segítségével is felidéztek egyes munkaformák, eszközök történeti előzményeit. Az időhatárok ilyenén tágítása még hangsúlyosabban rávilágít a változások irányára.

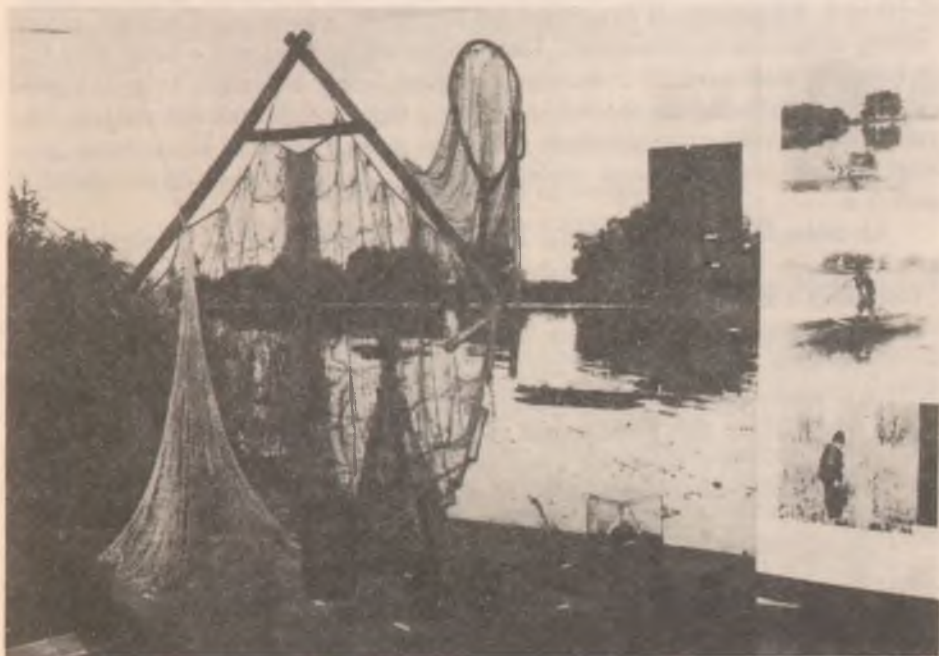
Kiállítástechnikai szempontból is figyelmet érdemel az egyes tematikai egységek párhuzamba állítása, mint pl. a táj adottságaiból eredő hagyományos foglalkozások: a szilaj pásztorkodás és a réti halászat, vadászat. Az egymással szemben elhelyezkedő enteriőr-szerű tárgybemutatás a nagyméretű háttérfotókkal hangsúlyozottabban érvényesíti a homokos puszták és a vizenyős rétek világa közötti természeti és életmódbeli különbséget. Különösen figyelmet érdemel a kisvízi halászat számos archaikus eszköze, amelyeket a század elején még használtak közben gyűjtött Szabó

Kálmán a múzeum részére. A pásztoréletet idéző tárgyak sorában egy ritkaságszámba menő, berakásos díszítésű bugaci ostonnal is találkozunk. Említést érdemel a város XVIII. századi pénzforgalmát, rendkívül széles kereskedelmi kapcsolatait dokumentáló 423 darabból álló aranypénzlelet ötletes bemutatása és ezzel összefüggésben a korabeli árak és bérek ismertetése.

A tanyákat mint komplex mezőgazdasági üzemeket mutatja be a kiállítás, ennek érdekében igyekezik a földművelés és az állattartás tematikus egységeit szorosabban fűzni egymáshoz; míg a szőlő- és gyümölcsművelés, borászat tárgyalása önálló egységet alkot. A munkafolyamatok szerint felsorakoztatott tárgyak és archívfotók mellett mind tartalmi, mind módszertani szempontból újdonságként hatnak a korabeli tanyai leltárak, inventáriumok felnagyított fényképmásolatai, amelyek nemcsak sajátos hangulati tényezőként érvényesülnek, hanem növelik a bemutatás hitelességét.

A városi élet megelevenítéséhez kiindulást a középkori településásatások igényes régészeti anyaga jelentette. Szembeötlő az a formai hasonlóság, ami a XIV–XV. századi kályhaszemek díszítőelemei és a legutóbbi időkig élő népi fafaragás motívumkinccse között megmutatkozik. A lakáskultúra mellett a viselet jellemző formáival, a kereskedelem és kézművesség, a háziipar egyes emlékeivel, valamint a hagyományos konyhafelszerelés változatos emlékanyagával ismerkedhetünk meg.

A kiállítás kamatoztatja azt a számottevő értékű régészeti és néprajzi tárgyi anyagot és fényképfelvételeket, amivel Szabó Kálmán gyarapította a század elejétől a kecs-

A halászat bemutatása a kiállításban

Kiss Béla felvétele

keméti múzeumot, és harmonikusan kapcsolja egységbe az utóbbi években szisztematikusan folyó archivális és recens kutatások figyelmet érdemlő eredményeivel. Az első sorban Székelyné Körösi Ilona és Sztrinkó István gondos munkáját dicséret történeti néprajzi kiállítás, melyet a hasonló címen megjelentetett részletes, tanulmányszámba menő kiállításvezető tesz teljessé, emlékezetes képet nyújt Kecskemét sok változást megélt hajdani népeletéből.

Selmeczi Kovács Attila

A jászkiséri Csete Balázs Helytörténeti Gyűjtemény

A jászapáti és jászfákóhalmi helytörténeti gyűjtemények megalakulása után az 1960-as évek végén Jászkiséren is próbálkozások kezdődtek a múlt kallódó értékeinek felgyűjtésére és megmentésére. Az első lépéseket a gyűjtőmunkában a helybeli általános iskola történelem szakkörének tagjai tették meg. A szakkör célja akkor még elsődlegesen a gyerekek történelmi ismereteinek helyi vonatkozású kiegészítése és a tantárgy segítése volt. A község történelmi hagyományait kutató munkájuk során azonban fokozatosan felfigyeltek a kamrák, félszerek, istállók mélyén lapuló régi eszközökre, használati tárgyakra, s elkezdtek azok összegyűjtését. A gyerekek gyűjtőmunkájába hamarosan a felnőttek is bekapcsolódtak.

1970 őszén Győri János történelem szakos tanár vezetésével, főként termelőszövetkezeti dolgozókból és nyugdíjasokból megalakult a honismereti szakkör, amely a község egykori neves szülöttének, Csete Balázs néprajzkutatónak a nevét vette fel. Ezt követően megszervezték a módszeres gyűjtést, amely kezdetben az egyes foglalkozási ágak (állattartás, dohánytermesztés, stb.) tárgyi emlékeinek felkutatására irányult. Később azonban sorra kerültek az egykori paraszti háztartás berendezései, gazdasági eszközei, a hagyományos viselet tartozékai, sőt a ládafiában őrzött kéziratok emlékei is.

Az összegyűjtött tárgye gyűjtést kezdetben – megfelelő tároló és kiállító helyiség hiányában – a művelődési ház raktárában, valamint a szakköri tagoknál helyezték el. Időközben a szakkör munkájába egyre többen kapcsolódtak be, s így a tárgyi gyűjtés mellett hozzákezdtek a község szokásvilágának felgyűjtéséhez is (cefrevágás, lakodalom, disznótor, stb.). A gyűjtött anyagból készült pályamunkákat számos elismeréssel, díjjal jutalmazták a különböző megyei és országos pályázatokon.

A tárgyi anyag első, kiállításszerű bemutatására a szakkör fennállásának ötödik évfordulóján, 1975-ben került sor a művelődési házban. A kiállítást követően a tárgyak visszakérültek korábbi helyeikre, mert állandó bemutatásra továbbra sem volt lehetőség.

1976-ban Jászkisért nevezték ki Szolnok megye honismereti bázisközpontjának, s ekkor felcsillant a remény egy állandó kiállítóhelyiség létrehozására is. A gyűjtemény számára kiszemelt épület – a falu egykori leggazdagabb emberének, N.K. Szabó Kálmánnak, közsismert nevén *nyári báró*nak a háza – ekkor még a község óvodájaként működött. Az óvoda kiköltözése után egy ideig még iskolai raktárként funkcionált, s csak 1981-ben adta át a Községi Tanács a helytörténeti gyűjtemény számára.

A meglehetősen rossz állapotban lévő épületet a szakkör tagjai és a pártoló tagok társadalmi munkában felújították, majd Szabó László muzeológus szakmai irányításával berendezték.

1981 júliusában, amikor a IX. Országos Honismereti Akadémia résztvevői jászági körútjuk alkalmával Jászkisérre is ellátogattak, az impozáns gazdaházban egy szépen kivitelezett kiállítás keretében tekinthették meg a község egykori paraszti kultúrájának tárgyi emlékeit.

Az első teremben kaptak helyet a régészeti leletek, valamint az írásos emlékek; köztük Jászkisér 1786-ból származó térképe, Bedekovich Lőrinc Jászságról készített 18. századi térképe, egy 19. század eleji nyomtatott biblia és egy zsoltárgyűjtemény. Ugyancsak itt találjuk Ispán Ferenc cipészmeister egykori műhelyének teljes berendezését, valamint számos régi mesterség gazdag eszköztárát. A kiállításban láthatjuk a hagyományos jászkiséri viselet darabjait, a paraszti háztartás egykori munkaeszközeit, amelyek közül kiemelkednek a zsúpszalmából vagy gyékényből fonott, szép formájú bab- és tojástartó *tobozok*.

A gyűjtemény második termében Csete Balázs néprajzkutató munkásságát bemutató emlékkiállítás kapott helyet. Itt szemlélheti meg a látogató Csete Balázs híres rajzait, valamint az általa összegyűjtött régi gyerekjátékokat. Az épület hátsó szárnyában pedig hagyományos parasztszobát és konyhát rendeztek be a honismereti szakkör lelkes tagjai.

A jászkiséri Honismereti Szakkör napjainkban mintegy 40 aktív és 15 pártoló taggal működik. Az általuk létrehozott gazdag helytörténeti gyűjtemény ékes szószólója eddigi lelkes és kitartó munájuknak, amely elismeréseképpen 1980-ban „Szocialista kultúráért” kitüntetést kaptak.

H. Bathó Edit

Open Air Museums in Hungary

Szabadtéri múzeumok Magyarországon című kiállítás

1984. március 9-én nyílt meg a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum kiállítása a St. Fagans-i Welsh Folk Museumban.

A Welsh Folk Museum Wales néprajzi múzeuma. 1946-ban a Cardiff-i Nemzeti Múzeum (National Museum of Wales) alapította, amikor Plymouth gróf a St. Fagans-i kastélyt erre a célra a múzeumnak ajándékozta. A múzeum három részből áll. Modern központi épületében (The Gallery of Material Culture) a népi kultúra és életmód szisztematikus kiállításait találjuk. Ennek az épületnek földszinti csarnokában kapnak helyet az időszakos kiállítások is, legutóbb a magyar kiállítás. A múzeum második kiállítási egysége maga a 16. századi kastély, 17–19. századból való bútoraival. A kastélyhoz tartozó hatalmas parkban épült fel a múzeum harmadik része: az Egyesült Királyság legrégebbi, 1946-ban alapított szabadtéri néprajzi múzeuma.

Az „Open Air Museums in Hungary” című kiállítást a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (Bíró Friderika és Zentai Tünde) 1982-ben rendezte Szentendrén az Európai Szabadtéri Múzeumok szövetsége X. konferenciája házigazdjaként. A konferencián részt vett Trefor M. Owen, a Welsh Folk Museum igazgatója, és George Thompson az

Ulster Folk and Transport Museum (Ulster-i Néprajzi és Közlekedési Múzeum) igazgatója is Észak-Írországból. A kiállítás megtekintése után mindketten megkérték a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot, hogy a kiállítását mutassa be az ő múzeumukban is. Meghívásuknak örömmel tettünk eleget.

A dokumentációs kiállítás (220 db színes és fekete-fehér fénykép és rajz) célja a magyar népi építészet, a lakáskultúra és a hagyományos paraszti életforma felvázolása a szabadtéri néprajzi múzeumok tükrében.

A kiállítás első része a szabadtéri múzeumok történetét öleli fel a 19. század végi kezdeményezésektől a 30-as évek próbálkozásain keresztül a regionális szabadtéri múzeumok és az országos szabadtéri múzeum kialakulásáig. Archiv fotók és rajzok mutatják be a millenáris kiállítás néprajzi faluját és a korai áttelepített és berendezett „tájházakat”. Közel 70 színes és fekete-fehér fénykép foglalkozik a regionális szabadtéri néprajzi múzeumokkal (Göcseji Falumúzeum, Vasi Múzeumfaló, Szenna-i Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény, Sóstói Múzeumfaló, Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény – Ópusztaszer). Az egy-egy faló, egy közösség emlékházaként emlegetett tájházakat is kimerítően dokumentálja a kiállítás.

A kiállítás második része a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumot mutatja be. A tudományos terv felvázolása és a tudományos előkészítés folyamatának dokumentálása bepillantást nyújt a múzeumban folyó archivális-, történeti-, néprajzi- és műszaki feldolgozó munkába. A már felépült és épülőfélben lévő tájegységeket, de a még csak tervezett egységeket is sok színes és fekete-fehér fotóval, rajzzal mutatjuk be.

A kiállítás kivitelezését a múzeum munkatársa John Bewan (Head of Public Services) irányította. A rendezési munkában Tudor Jones és Arwel Hughes segített.

A St.Fagansban három hónapig álló kiállítás júniusban az Észak Wales-i Llangollen-be kerül. Itt az European Centre for Folk Studies-ban a minden évben megrendezett európai folklórtalálkozó alkalmából újra felállítják.

A kiállítás anyaga innét Észak-Írországra kerül. Júliusban az Ulster-i Néprajzi és Közlekedési Múzeumban lesz az ünnepélyes megnyitó. A képek az év végén kerülnek vissza Szentendrére.

Bíró Friderika – Zentai Tünde

Angliai múzeumokban

A Brit Keleteurópai Központ meghívására a Bács-Kiskun megyei és a Baja Városi Tanács, valamint a British Múzeum támogatásával 1983. november 3–14-ig két hetet Angliában tölthettem. Az utazás eredeti célja az volt, hogy a bajai múzeum részére átvegyem a Bossányi-féle textilgyűjteményt. Bossányi Ervin festőművész (1891–1975) fiatal korát Baján töltötte, és szívesen gyűjtött népi szötteket, kézimunkákat. Nyilván színviláguk és motívumkincsük érdekelte. Ezeket több mint félszázados külföldi élete során is megőrizte. Fia, Jo Bossányi a Baja környékéről származó darabokat a Türr István Múzeumnak ajándékozta, míg a többivel a Mankind Múzeum kevéske magyar anyagát gyarapította. Az átvételre az angol-magyar kerekasztal konferencia megnyitóján került sor.

Vendéglátóim lehetővé tették, hogy angliai tartózkodásom alatt több múzeumot meglátogathassak.

A Mankind Múzeum a British Múzeum néprajzi osztálya, mely főleg Európán kívüli anyagot gyűjt. Épülete London központjában van, de raktárai és restaurátor műhelye a külvárosban. Ide a múzeum mikrobusza minden reggel kiviszi a kutatókat, s kora délután visszahozza. Az épület minden ajtaja kilincs nélküli, vasból készült, önműködően csukódó, s csak biztonsági kulccsal nyitható. Az arra illetékes dolgozók maroknyi kulcsot viselnek láncra kötve a derekukon. A raktárak – több emeleten egymás felett – hatalmas termek, párhuzamosan álló Dexion-polcozattal. A magyartól annyiban különböznek, hogy 2–3, csavarokkal rögzített polcon kívül a többi drótból hajlított alátétek segítségével pillanatok alatt áthelyezhető. A tárgyak funirlemezből készült dobozokban vannak. Egy-egy nagyobb tárgy részére egyedi dobozt készítenek. A hosszú, lapos tárgyakat kihúzófalakra rögzítik. Az ilyen állványnak kerekerei is vannak, így a sűrűn egymás mellé állított „kocsik” közül bármely könnyen kihúzható és tanulmányozható (pl. csónakok). Bár a leltári számot a tárgyra ráfestik, mindegyiken egy különleges eltéphetetlen karton is van a leltári számmal és a legszükségesebb adatokkal. A raktárakban a földrajzi elv uralkodik: földrész, ország. A katalógusból kikeresett tárgyakat a polc és a doboz száma alapján könnyen megtalálhatják. Most készítik elő a számítógépes nyilvántartást. A kutatók számára külön szoba van, oda viszik be a kívánt tárgyakat, ugyancsak Dexionből készült kis kocsin. Ez a szoba is záródik, és csak az ügyeletes tudja kiengedni a vendéget. Az asztalra készített úrlapon lehet kérni fényképet vagy cikkekről xerox másolatot, ez utóbbit azonnal el is végzik.

A központi épületben találjuk a kiállításokat. Két típust különböztettem meg: az egyik a variálható alumíniumvázás vitrinekben van, belső világítással, ahol a tárgyak dominálnak, de semmi sincs ágyonvilágítva. A másik az interieur-kiállítás. Én az Ashanti-kiállítást láthattam. A keskeny, pár méteres bejáró dzsungel hangulatot áraszt, aztán egy néger faluban találjuk magunkat. A tárgyak a kunyhókban, a tűzhelyen vannak elhelyezve, minden az eredeti helyén. Majd a király palotája előtt állhatunk, s így tovább. A sárgás, zöldes világítás még csak fokozza a hangulatot. Az eredetileg hatalmas és magas termeket labirintus szerűen beépítették, ahol szükséges, nádból, lombokból készült álmennyezettel „nyomják össze” a teret. Lenyűgöző élmény. Egy ilyen kiállítás megrendezése természetesen nagyon drága, ezért több évre készül.

A többi múzeumban különböző típusú kiállításokat láttam. Legkevesebb az installáció a British Múzeumban, ahol a világhírű műtárgyak tömkelegében szinte elvesz a látogató.

A greenwichi Tengerészeti Múzeumban hajómodellek, eredeti felszerelési és berendezési tárgyak, kis metszetek és hatalmas olajfestmények, térképek, neves tengerészek ruhái, emléktárgyai együttesen reprezentálják a hajózás történetét, a nevezetes csatákat, a hajózás fejlődését.

A londoni Természettudományi Múzeumban legszemléletesebb a két kiállítási stílus egymásmellettsége. Hagyományos módon, jórészt régi vitrinekben láthatók kitömött madarak, emlősök, lepkék, bogarak, a központi csarnokban az őshüllők több méter magas csontváza. Ugyanakkor az embert bemutató kiállítás a legmodernebb elvek alapján készült. Mikroszkópok sora fogadja a belépőt, aki így tanulmányozhatja a sejteket. Maketten mutatják be a megtermékenyítést, sőt a közösülést is, 8 perces

színes filmen pedig a magzati fejlődést. Ha a látogató meghúzza egy fogantyút, a vitrinekben levő kar ugyanazt a mozgást végzi, miközben apró lámpák kigyulladását mutatja az izmok mozgását. Részletkérdésekre kis monitorokon bővebb választ is lehet kapni. Ottjártamkor több általános iskola tanulói látogatták a kiállítást, a legkényesebb részleteket is kellő komolysággal szemlélték.

A readingi múzeum mezőgazdasági jellegű. Egy nagyobb csarnokban nagykereskedő szekerek, különböző kezdetleges erőgépek láthatók, a galérián az angol parasztházak berendezési tárgyai. A másik teremben a különböző mesterségeket mutatják be. Itt a tárgyak szabadon vannak a paravánokon elhelyezve, ill. a kisebb darabok egy vitrinfélében, de üveg helyett vékony damil rácsozat védi. Az erőszakos cselekmények ellen persze ez nem nyújt védelmet, de az óvatos elcsenés ellen igen. Itt talákoztam először az angliai szegényes édesvízi halászat eszközeivel: szigonyok, vesszővarsák, kisebb húzóhálók, és a csodálatos coracle, a bőrcsónak. Ez a vékony lécekre feszített bőr kád (kb. másfélszer egy méteres ovális lélekvesztő) olyan könnyű, hogy a halászok a szárazon a nyakukba akasztva viszik. Több példányt láttam később a St.Fagans-i szabadtéri múzeumban. Ez már Wales-ben van, Cardiff közelében. Egy hatalmas parkban állnak szétszórva a különböző építmények. Egy kis tó mellett egy hálószáritó házban van a halászati kiállítás. Installáció semmi, csak néhány lapos vitrin az apróbb tárgyak számára. Más minden a falakra, gerendákra van felakasztva. Itt szép számmal látható coracle is. A ház mellett és a csónakszínben néhány deszkacsónak is van. – Ettől az épülettől nem messze egy vízierővel működő fonó-szövő üzemet találunk, melyben dolgoznak is. Az alapanyag egy részét a parkban legelésző walesi fajta birka szolgáltatja. Más, hagyományos fajtákat képviselő háziállatok is van. A park közepén van az irodaépület, kiállítási helyiséggel és étteremmel. A látogatók itt ebédelhetnek is (az étlapon speciális walesi ételek is szerepelnek). A falu felőli bejáratnál találjuk a régi kastélyt (ahhoz tartozott a park is) restaurálva, és stílszerűen berendezve a szabadtűzheyles konyhától a főúri hálósobáig, a berendezéssel érzékeltetve a lakók társadalmi helyzetét is.

Igazi látogatottságot természetesen a híres nagy múzeumokban tapasztaltam. Túristacsoportok, kis- és nagy-iskolások, egyéni látogatók töltötték meg a termeket. A művészeti jellegű kiállításoknál gyakran látni művészelőtteket, egyik tábort állvány előtt állva, másik a földön ülve ölében tartott mappába rajzolt, festett. Az Albert és Victoria Múzeum divattörténeti kiállítását éppen egy divattervező iskola növendékei lepték el, s pillanatok alatt skiccellték fel a kiállított ruhákat.

Példamutató a múzeumok „szolgáltató” része. A kisebbekben büfé, a nagyobbakban önkiszolgáló étterem várja a látogatót. Az előcsarnokban külön üzlethelyiség van, ahol számtalan dolgot lehet vásárolni: a 2–4 oldalas tájékoztató jellegű katalógustól kezdve a vaskos katalógusig több fajta kiállításismertetőt, a múzeum kiadványait, de a szakterületére vonatkozó egyéb tudományos művet is. Képeslapok a kiállításokról és egyes tárgyakról (esetleg ezekről külön kis tanulmányok is), színes diák egyenként és sorozatban. Műtárgymásolatok – még nemesféműből is. Olcsó emléktárgyak a múzeum emblémájával: ceruzahegyezőtől a kulcstartóig és a reklámszatyorig. Külön gondolnak a gyerekekre: kicsiknek kifestőkönyvek a régi viseletről, híres eseményekről vagy a hajdani mindennapi életről, a múzeum profiljába vágó témákból.

KUTATÓINK ÉLETÉBŐL

Dömötör Tekla köszöntése

Dömötör Tekla, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Folklore tanszékének professzora – babonakutatóhoz méltóan – 1984. január 13-án, pénteken ünnepelte 70. születésnapját. Ebből az alkalomból meghitt és bensőséges tanszéki ünnepség keretében köszöntötték munkatársai, tisztelői és tanítványai.

A tanszéki ünnepség keretében Voigt Vilmos tanszékvezető ismertette és méltatta – minden eddiginél teljesebben – Dömötör Tekla életútját. Kiemelte, hogy a tudományos munkáját közel ötven esztendeje megkezdő professzor 1953-ban, tehát harmincegy esztendeje került Ortutay Gyula és Dégh Linda hívására a Folklore Tanszék-re. Az első évtizedben véggyárta az egyetemi oktatás és adminisztráció minden lépcsőfokát, 1963-tól azonban gyakorlatilag ő irányította a tanszék munkáját. 1968-ban nevezték ki tanszékvezetőnek, s ezt a státuszt 1979-ig töltötte be. Természetesen azóta is a tanszék tevékeny munkatársa, s tapasztalataira, közreműködésére a továbbiakban, nyugdíjba vonulása után is számítanak.

Paládi-Kovács Attila a Magyar Néprajzi Társaság nevében köszöntötte a 70. születésnapját ünneplő professzort.

A hivatalos köszöntők ezzel véget is értek volna, ám az egykori munkatársak, tanítványok közül még sokan emelkedtek szólásra. Közöttük Tálasi István professzor is (akinek fájdalmas halálhírért éppen e sorok fogalmazása közben halottam). Tálasi István professzor köszöntőjében néhány kevéssé ismert epizódot elevenített föl a Dömötör Teklával való megismerkedés időszakából, majd emlékezett a tanszéken eltöltött hosszú évtizedekre, a kitűnő és gyümölcsöző (egymást támogató) munkatársi kapcsolatra. Tálasi professzornak valószínűleg ez volt az utolsó, néprajzi körökben elhangzott beszéde. Bizony megható érzés volt látni ismét egymás mellett ülni a két testvér-tanszék egykori vezetőjét. Milyen kár, hogy nem készült erről fényképfelvétel!

Az ünnepség végén Dömötör Tekla mai tanítványai kaptak szót, akik elmondták, hogy a születésnapra egy meglepetéssel készültek. Nevezetesen azzal, hogy összeállítottak egy ünnepi kiadványt az egykori és mai tanítványok, valamint a munkatársak néprajzi dolgozataiból. Az egyetemi hallgatók átnyújtották a „KISz Etnográfia” című kiadványuk legfrissebb számát, amelyben közzétették a tervezett (és várhatóan még az idén megjelenő) születésnapi tanulmánykötet tartalomjegyzékét is.

Dömötör Tekla meghatottan köszönte meg a születésnapi gratulációkat, és kijelentette: „Higgyék el, én nem elsősorban professzor, hanem Dobrovits Aladár felesége akartam lenni.” Tartalmas életét, sikereit, sugárzó személyiségét a vele együtt eltöltött esztendőknél köszönheti.

Balázs Géza

Vargyas Lajos 70 éves

Vargyas Lajos 70 évesen már gazdag tudományos életpályára tekinthet vissza. Azok közé a kutatók közé tartozik, akik nem egyetlen tudományzak bővületétől, hanem a világ, a tárgy: a magyar nép műveltségének és sorsának megismerése és jobbrafordításának vágyából lett tudós szakember; a jövő építését felelősen vállaló belső tűzből. Jelentős tudományos eredményei is abból születtek meg, hogy a tények teljesebb megismeréséhez több tudományszakban megszerzett elmélyedt jártasságát használja fel. Egyszerre képzett zenetudós és muzsikus, irodalomtudós és történész, néprajzkutató a szó teljes értelmében: folklórlista, a népköltészet, népzene, a népi hitvilág, szokások és a népi társadalom kérdéseinek vizsgálója. A magyar néprajznak hazai és nemzetközi megbecsülést szerzett irodalmi munkásságának címjegyzéke, tisztségei, kitüntetései, tudományos szervező megbízásai és bátor művelődéspolitikai írásai tanúskodnak erről a sokoldalúságról. Ebből fakadt új utakat törő módszere és szemlélete is, mely nagy hatással volt olyan kiváló tudósokra is, mint Martin György és Pesovár Ferenc, hogy csak a sajnálatosan fiatalon elhunyt két tánckutató tanítványa nevét említsem. Éppen Martin György adott rövid áttekintést Vargyas Lajos kiemelkedő munkáiról, amikor őt 1980-ban az Erkel Ferenc díj átvétele alkalmából a Társaság nevében köszöntötte a Néprajzi Hírek lapjain. *A magyar vers ritmusa* (1952), *A magyarság népzeneje* (1981) és *A magyar népballada és Európa* (1976) c. művei nem csak a magyar kultúra egy-egy fontos területének korszerű és teljesség igényével megírt áttekintései, hanem vitára és további kutatásokra lelkesítő alkotások. Az utoljára idézett monumentális mű pedig az egész európai műveltség megismeréséhez fontos forrás.

A fáradhatatlanul dolgozó tudósra, példamutató igaz emberségére nagy szükségünk van. Szívvel kívánjuk, adassék meg néki az egészség és munkakedv még hosszú évekre, a még betakarítatlan termés begyűjtésére is.

Andrásfalvy Bertalan

Köszöntések

A Magyar Néprajzi Társaság nevében köszöntjük 60. születésnapja alkalmából dr. Szentmihályi Imrét, a Göcseji Múzeum és a zalaegerszegi szabadtéri múzeum megteremtőjét, a történeti mondakutatás jeles művelőjét és dr. Varga Gyulát, akinek néptánckutatásai és gazdaságnéprajzi munkássága jelentősen hozzájárult az alföldi népi kultúra megismeréséhez.

ETNOLÓGIAI MUNKA

A Latin-Amerika Munkacsoport 1983. évi tevékenysége

Ebben az évben a munkacsoport a következő üléseket rendezte: 1983. február 3-án **Boglár Lajos** tartott vitaindító előadást „Indián rejtélyek” címmel, amely egy sorozat megkezdését jelenti. A munkacsoport néhány kutatója által készülő könyv egyes fejezeteit a nagyközönség előtt műhelyvitával és a kérdések összegyűjtésével kívánjuk kidolgozni. 1983. március 10-én **Kerekes György** (MSZMP Társadalomtudományi Intézete) előadására került sor „Latinamerikanizmus és világtörténetiség” címmel. Elemezte a kontinensnek a gyarmatosítás következtében kialakult szerepét a világtörténelemben. Az ülésen hozzászólások révén az akkulturációs folyamatok megvitatására is sor került.

1983. április 13-án rendeztük meg hazánkban először a nemzetközi „Indián napot”, melyet az egész világon április első hetében szoktak tartani egy héten keresztül. Mi egy nappal adóztunk ennek az ünnepnek. „Indián művészet” címmel konferenciát hívtunk össze és kiállítást rendeztünk a Belvárosi Ifjúsági Házban. A konferencián **Bodrogi Tibor**, az MTA Néprajzi Kutató Csoport igazgatójának bevezetője után **Gyarmati János** „Piramisok árnyékában – preklasszikus szobrászat Közép-Mexikóban” címmel tartott előadást, **Paulinyi Zoltán** a teotihuacán művészetek történeti hátterét ismertette, **Kézdí Nagy Géza** Eldorado művészetét mutatta be, **Borsányi László** az észak-amerikai indián művészet stílusait és technikáit elemezte, **Lammel Annamária** a mítosz és művészet kapcsolatáról beszélt az Andokban, és végül **Boglár Lajos** az őserdők művészetéről tartott előadást. Minden előadáshoz diavetítés járult. A kiállítást – **Boglár Lajos** terepen gyűjtött kollekcióját és **Kovács Tamás** felvételeit tartalmazó bemutatót – **Németh Lajos** művészettörténész, egyetemi tanár nyitotta meg és **Boglár Lajos** ismertette. Az „Indián napot” este etnológiai és régészeti filmek vetítése zárta, ahol bemutatásra kerültek **Boglár Lajos** a venezuelai indiánok között készített filmjei: a „Piacák világa”, a „Sámán nyaklánc”; egy kanadai film: „Cézár nyírfakéreg kenuja” és két Mexikóról szóló régészeti jellegű film: „Mexikó arca” és „Mexikói mozaikok”.

1983. május 4-én **Létay Miklós** (Budapesti Történeti Múzeum) előadásában beszámolt az Egyesült Államokban végzett tanulmányútjáról az erdővidéki és síksági indiánok között.

A Folklore Tanszék évkönyvében, az Artes Populares 9. számában megjelent a Latin-Amerika Munkacsoport első idegen nyelvű tanulmánykötete, amely Magyarországon az első etnológiai és régészeti tanulmánykötet Latin-Amerikáról. A kötet 13 tanulmányt tartalmaz, vannak terepmunkajelentések, beszámolók, kritikai dolgozatok, esszék és múzeumi anyagközlések. A terepmunkák közül beszámolókat közöltünk **Lammel Annamáriától**, aki Mexikóban a totonák indiánok között végzett terepmunkát; **Boglár Lajostól**, aki braziliai kutatómunkáját a guarani indiánok között végezte; valamint két latin-amerikai szerzőtől: **Irma Aügerotól** és **Emilie Ariástól**. **Borsányi László** az észak-amerikai indiánok társadalmi szervezeteit vizsgálva a potlach problémát ismertette; **Helena Horta** chilei régész a déli Andok kultúrájának növénytermesz-

téséről írt régészeti jellegű beszámolót. Régészek és térképészek, természettudósok (Gyarmati – Kézdi Nagy – Csaba – Pelsőczy – Nemes) közös munkája volt a Nazca-kérdés ismertetése és összefoglaló cáfolata néhány eddigi elméletnek. A múzeumi anyagközlések között Gyarmati János és Kézdi Nagy Géza a Néprajzi Múzeum egy eddig még közöletlen mexikói preklasszikus agyagszobor együttesét mutatta be; P. Nagy Ágnes pedig a szintén itt őrzött teotihuacáni agyagszobrokat ismertette. A „Kronika” fejezetben Voigt Vilmos munkáját a magyar etnográfia szerepéről az merikanisztikai kutatásokban, valamint a Budapesten vendégként járt Manuel Antonio Ortiz professzor tanulmányát a venezuelai folklór mai helyzetéről találhatjuk meg.

A Folklore Tanszék egy másik kiadványában a Folklore Today sorozat 3. (America) számában jelentettük meg magyar nyelven az „Indián nap” előadásainak szövegeit.

1983. szeptemberétől a Latin-Amerika Munkacsoport csatlakoazott az ekkor megalakult Etnológiai Társasághoz, amely a világ népeinek kultúráival kíván foglalkozni, erősen orientálódva az ún. „fejlődő világ” kultúrái felé. A társaság megalapításában a Latin-Amerika Munkacsoport is tevékenyen részt vett és Boglár Lajost az Etnológiai Társaság elnökévé, Borsányi Lászlót alelnökévé, Kézdi-Nagy Gézát titkárává és Klimes Szmik Katalint pénztárosává választotta. Helyileg a Belvárosi Ifjúsági Ház (V. ker. Molnár u. 9.) adott otthont a társaságnak, és itt a kedvező technikai feltételek biztosítják a színvonalas munkát (diavetítés, filmvetítés, kiállító helyiség, előadóterem, hangfelvétel-rögzítés illetve lejátszás lehetőségét). A Latin-Amerika Munkacsoport azonban továbbra is tart tudományos üléseket, előadásokat és konferenciákat a Folklore Tanszéken is.

Az Etnológiai Társaság rendezvényein belül a Latin-Amerika Munkacsoport a következő üléseket tartotta: 1983. október 13-án Klimes Szmik Katalin számolt be két éves mexikói kutatómunkájáról. Október 27-én a „Rejtélyek az indián kultúrákban” című sorozat keretében Boglár Lajos és Borsányi László tartottak vitaindító előadást „Elsüllyedt kultúrák – elveszett városok” címmel. E sorozatot folytatva 1983. november 24-én Kézdi Nagy Géza „Honnan jöttek?” címmel az amerikai kontinens benépesüléséről, Klimes Szmik Katalin a spanyol hódításról; 1983. december 22-én pedig Gyarmati János és Herta Helena ismertette a már fent említett könyv „Piramisok és múmiák” című fejezetét.

Kézdi Nagy Géza

KISEBB HÍREK

Néprajzi munka akadémiai nívódíja

1984. január 11-én a Magyar Tudományos Akadémia székházában kiosztották az Akadémiai Kiadó nívódíjait. A Kiadói Tanács ez alkalommal nívódíjban részesítette **Paládi-Kovács Attila** *A magyar parasztság rétgazdálkodása* című könyvét, amely 1979-ben jelent meg az Akadémiai Kiadó gondozásában. Tekintettel arra, hogy a tíz tudományos osztály mindegyikéről csak egy-egy, kivételesen két könyv részesülhet ebben az elismerésben, **Paládi-Kovács Attila** monográfiájának nívódíjában kifejezésre jutott egész tudományunk megbecsülése.

Bátky Zsigmondról Székesfehérváron utcát neveztek el

Székesfehérvár Város Tanácsának Végrehajtó Bizottsága 1978-ban határozatot hozott arról, hogy a régi nyugati külváros, a Paotaváros helyén felépülő Lenin városrészben megmaradnak a régi utcanévek. Az új városrész I. ütemének építése elsősorban a lebontott utcák helyén folyt, így itt az ismerősen csengő Sütő-, Tolnai-, Sziget-, Jancsár utcákba és a Cserepes közbe költözhetek be az új lakók. A II. ütemben emelt épületek egy része eddig beépítetlen területre, az egykori Rác utcai kertekbe került. Itt 925 lakás egyértelmű megjelölése érdekében szükségessé vált két új utca elnevezése. Az Igazgatási Osztály előterjesztése alapján a Végrehajtó Bizottság 81/1983. (XI. 10.) VB. sz. határozatával a két új közterületet **Bátky Zsigmond** illetve **Kelemen Béla** utcának nevezte el.

A határozat kiemelte, hogy az 1910-es, 1920-as években **Bátky Zsigmond** írta az első tanulmányokat Fejér megye és Székesfehérvár néprajzáról (Földrajzi Közlemények 1918, Föld és Ember 1922, 1923). Számos Fejér megyei földrajzi név, település- és tájnév eredetét kutatta. **Kelemen Béla** a székesfehérvári főreálgymnázium tanára, majd 1906-tól igazgatója volt. Nyelvészeti-, szótár- és tankönyvíró, irodalomtörténész. 1929-ben megjelent, három kiadást megért kitűnő német nagyszótárát (a „nagy Kelemen”-t) ma is használjuk.

Lukács László

A „Munka érdemrend” arany fokozata kitüntetésben részesült 1983. november 7-e alkalmából dr. **Faragó Sándor**, a kapuvári Rábaközi Múzeum etnográfus igazgatója.

*

A Művelődési Minisztérium Közgyűjteményi Főosztálya az 1983. évi Országos Múzeumi és Műemléki Hónap alkalmából dr. **Kodolányi Jánost**, a Néprajzi Múzeum

főigazgatóhelyettesét, Társaságunk alelnökét a Néprajzi Múzeum filmarchívumának megeremtéséért Nívó-jutalomban részesítette.

*

A Finnugor Társaság alapításának századik évfordulója alkalmából 1983. december 5-én Helsinkiben emlékünnepeket rendeztek, amelyen dr. **Kodolányi János**, a Néprajzi Múzeum főigazgatóhelyettese „Magyar kutatók az urali nyelvű népek között” című előadást tartott. Ezzel egy időben az előadás témájához kapcsolódó kamarakiállítás rendeztek a Néprajzi Múzeum anyagából.

*

A Magyar Tudományos Akadémián 1984. április 6-án egész napos emlékülést rendeztek **Bél Mátyás** születésének 300. évfordulója alkalmából. A magyar kultúrtörténet kiemelkedő jelentőségű alakjának sokoldalú munkásságát a legkülönbözőbb tudományterületek képviselői értékelték az agrártörténettől a földrajztudományig. Az emlékülésen két néprajzi vonatkozású előadás is szerepelt: **Filep Antal** „Bél Mátyás hatása a népelet kutatására”, **Balogh István** „Néprajzi vonatkozások Bél Mátyás műveiben” címmel tartott előadást.

*

A TIT Országos Néprajzi Választmánya és budapesti Néprajzi Szakosztálya 1984. április 10-én a Kossuth Klubban *Györffy István Emlékezet* rendezett a nagy néprajztudós születésének centenáriuma alkalmából. A bensőséges hangulatú rendezvényen **Györffy István** tanítványai, munkatársai emlékeztek az emberre, a tudósra, a tudományszervezőre és a nevelőre. **Filep Antal** szakosztályelnök megnyitó szavai után felszólalt **Gunda Béla**, **Banó István**, **U. Kerékgyártó Adrienne**, **Fehér Gyula**, **Benda Kálmán**, **Kiss István**, **Vargyas Lajos**, **Fél Edit**. A visszaemlékezések sorát **Balassa Iván** választmányi elnök összefoglaló szavai zárták. A résztvevők számára az emlékülés jelentősen hozzájárult **Györffy István** életének és munkásságának teljesebb megismeréséhez.

*

A Magyar Néprajzi Társaság Társadalomnéprajzi Szakosztálya 1984. április 25-én vitaülést rendezett a *Csépa – Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből I–II*. Eger – Szolnok, 1982. 629 l. című munkáról, amely a Palóc Kutatás keretében a tematikus és lokális monográfiák ötödik köteteként jelent meg **Barna Gábor** szerkesztésében. A szakosztály korábbi gyakorlatának megfelelően – **Szilágyi Miklós** bevezetője után – több felkért bíráló fejtette ki véleményét a 16 tanulmányt tartalmazó gyűjteményes kötetrel kapcsolatban. Elsőként **Paládi-Kovács Attila** foglalkozott a palóc kirajzás kérdésével, alapos értékelése az egész kötet tartalmára kiterjedt. A néprajzi eredményeket **Hajdú Mihály** vette számba, majd az anyagi kultúrával foglalkozó tanulmányokról **Lukács László**, a folklór vonatkozásokról **Ferenczi Imre** adott beható értékelést. **Bakó Ferenc** felszólalásában a Palóc Kutatás keretében végzett munka ki-

adási körülményeit ismertette, majd néhány hozzászólás után Barna Gábor, a tanulmánykötet szerkesztője mondott köszönetet a hasznos és tanulságos vitailés megrendezéséért.

*

Hoppál Mihály, az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának munkatársa 1983. nov. 27. – dec. 4-ig Finnországban járt a helsinki és a turkui egyetem meghívására. Helsinkiben az évenként egy alkalommal megrendezésre kerülő Ganader-felolvasások második előadójként beszámolt a sámánizmus kutatásának újabb fejleményeiről (Christfrid Ganader volt a finn mitológia kutatás megalapítója). Az egyetem rektora pedig kitüntette a helsinki egyetem emlékérmével. Előadást tartott azonkívül a Finn Antropológiai Társaságban és a Folklor Tanszéken, az utazás utolsó hetében pedig résztvett a negyedik finn-magyar folklor szimpózium munkájában. A helsinki egyetem vallástörténeti tanszékének vezetőjével dr. Juha Pentikäinen professzorral távlati kutatási tervet, illetve javaslatot dolgoztak ki az uráli népek mitológiájának és világképeinek összehasonlító kutatására – finn, magyar és szovjet kollégák bevonásával – az 1985–1988-as évekre.

*

A makói József Attila Múzeum megvásárolta egy makói hagymás parasztember házának teljes berendezését és felszerelési tárgyait. Az ezernél több darabból álló tárggyűttes egy jellegzetes foglalkozásnak, a makói hagymások életének eddigi legteljesebb tárgyi dokumentációját képviseli.

*

Az ország egyik legrégebbi vízimalma, mely eredeti állapotában fennmaradt, a tatai Cifra-malom mégis múzeum lesz. A Komárom megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat kezelésében álló malomban a malomipari eljárásokat, a malomipar fejlődését fogják bemutatni múzeumi kiállítások és eredeti berendezés alapján.

Szovjet néprajzi munka az etnikum elméletéről
 J. V. Bromlej: *Ocserki teorii etnosza*. Moszkva, 1983. 410 l.

A szovjet néprajzkutatás figyelme már régebben kiterjedt a soknemzetiségű ország etnikus folyamatainak vizsgálatára. Ezzel párhuzamosan került fokozatosan előtérbe a néprajz egyik alapvető fogalmának, az etnikai közösségeknek tanulmányozása. Az eddig megjelent munkák közül különösen kiemelkedik a SzUTA moszkvai Néprajzi Intézete igazgatójának, J. V. Bromlejnek monográfiája, amely az eddigi legteljesebb modern összefoglalása az etnikum kérdéskörének.

Bromlej szerint, az *etnikum* (nép) dinamikus rendszer, az emberek történelmileg kialakult közösségeinek specifikus formája. Olyan csoport, amely meghatározott, viszonylag állandó, közös kulturális és ebből fakadó pszichológiai sajátosságokkal rendelkezik, tagjaiban tudatosul egysége és más hasonló közösségektől való elhatárolódása. Ezen kívül saját elnevezése van és endogám jellegű. Az etnikum stabil műveltségi komplexumába beletartozik a nyelv, az érték- és magatartásrendszer is. Etnikai jegyeknek a *kulturális specifikumokat* nevezi. A közös történelmi múlt, illetve a fiktív eredetközösség elképzelése, a „mi” – „ők” dichotomikus csoporttudat létrejötte, a hovatarozás és a közösség egységének felfogása adja az etnonimmel együtt az etnikai tudatot. Ez az etnikum legfontosabb ismérve, mivel az adott közösség a földrajzi, gazdasági és politikai egységének megszűnését is túléli.

Az etnikum endogámiája az adott csoport stabilizátora, sajátos „védőmechanizmus”, amely a család segítségével lehetővé teszi a népesség újratermelése mellett az etnokulturális információk közötti átadását is. Az etnikumon belül domináló, 85–90 százalék körüli házassági kapcsolatok az etnikum köré genetikai határt alakít ki, aminek következtében az esetek többségében populációvá válik. Módszertani szempontból újszerű Bromlej azon megállapítása, hogy az etnikum funkcionálásához nem feltétlenül szükséges a politikonómiai értelemben vett közös gazdasági élet, illetve az etnikum területi egysége sem, hiszen találhatunk több részre szakított, vagy éppenséggel diszperz formában élő népeket. Az etnikum tiszta formában azonban sohasem létezik, mindig meghatározott szociális és természeti keretben van jelen. Habár az etnikum létrejöttének, az *etnogenezisnek* a társadalmi szféra és a természeti környezet a legfontosabb feltétele, a későbbiek során, az etnikai történet folyamán ezek másodlagos tényezőkké válhatnak. Így az etnikus és társadalmi folyamatok csak részben fedik egymást, és érthető módon csupán közvetett viszonyban állnak. Egyebek között azért is, mivel az etnikum tudatosult nyelvi-kulturális egység, amely meghatározott tradicionális megkülönböztető, vagyis etnikai jegyekkel rendelkezik. Ennek következtében viszonylag önálló rendszert alkot, amely a szociális-gazdasági jellemzőkhöz képest sokkal lassabban változik. Ily módon az etnikum rendkívül hosszú időn keresztül, nevezetesen akár több társadalmi-gazdasági alakulat folyamán is fennmaradhat, megőrizve sajátosságait, stabilitását és kontinuitását. J. V. Bromlej szerint az etnikum fogalma körüli nézeteltérések egyik oka a terminus kettős, mégpedig tulajdonképpeni etnikai (kul-

turális), illetve szociológiai (törzs – „nép” – nemzet) értelemben való következtelen használata.

Az etnikum nem az ismertető jegyek összessége, hanem viszonylag zárt kulturális egységet képez, sőt tudatos rendszer. A népi öntudat az egységes névben, eredet-tudatban és az endogámiában jelenik meg. A kulturális jegyeken kívül a többi jellemző mind a tudati tényezőkre épül. Bromlej szerint a *pszichikai tényező* alapvető szerepét kell hangsúlyoznunk a kultúra hagyományozási folyamatában. A hagyományozási mechanizmus alapját az emberi pszichikum sztereotípusaiban látja. Az embemél az intuitív átvétel felett a tudatos átvétel dominál. A tapasztalat-átadás fő eszköze pedig a nyelv, a legfontosabb etnikus specifikum. A pszichikai sztereotípusok azonban az emberi agynak nem immanens területei, hanem főleg a társadalmi-történelmi körülményei. A pszichikai tényezőkről azonban csak külső, kulturális ismertető jegyek alapján lehet dönteni.

A szerző szerint az etnikus folyamatok több típusát kell megkülönböztetni: konszolidáció, asszimiláció és integráció, amelyeket egységesítő tendencia jellemez. Az etnikumok egymás közötti érintkezésének, az interetnikus kapcsolatoknak fontos formája az etnikai asszimiláció, amikor egyes személyek vagy csoportok több nemzedékre terjedő idegen hatás következtében fokozatosan elvesztik saját kulturális specifikumukat, majd előző etnikai hovatartozás-tudatukat is, és egy másik etnikum tagjaivá válnak. Az etnikai asszimiláció csak akkor fejeződik be teljesen, ha az adott személy már saját öntudatában sem különíti el magát etnikus környezetétől, és környezete sem határolja el magát tőle. Amikor a nyelvi és etnikai hovatartozás egybeesik, az idegen kulturális hatásokkal való szembenállás erősebben nyilvánul meg, mint amikor hiányzik ez az összefüggés. Az anyanyelvnek és az etnikai identitásnak az eltérése sokszor etnikai közömbösséget eredményezhet: azaz az etnocentrikus beállítottság viszonylag gyengül.

A kulturális-nyelvi alapon létrejött politikai makrostruktúrára, a nemzetre jellemző, hogy benne fokozatosan eltűnik az etnikai öntudat többlépcsős volta, amely a feudalizmus nemzetiségének volt sajátossága. A gazdasági közösség voltaképp nem az etnikum vagy a nemzet, hanem az állam jellemzője, a gazdasági közösség a nemzettel csak közvetett kapcsolatban áll, amelyet az állam létesít. Köztudomásúlag a soknemzetiségű államban egy gazdasági struktúráján több etnikum is létezhet. A társadalmi-gazdasági formációk változásával a nemzeteknek csak az osztály-struktúrája módosul, az etnikus sajátosságok továbbra is fennmaradnak. Csak az osztályellentétek eltűnése után jöhet létre a nemzet teljes kulturális konszolidációja, amely nagyfokú etnikus homogenitással jár. A szocialista nemzet nem egyszerű folytatója az addigi nemzeti közösségnek, hanem annak minőségileg új formája.

J. V. Bromlej hangsúlyozza, hogy a szovjet kutatás általános véleménye szerint, amelyet magáévá tett a politikai vezetés is, a nemzeti jelleg a jövőben is megőrződik, sőt mi több, nemcsak tovább fejlődik, hanem felvirágozik a szocializmus körülményei között. Ennek fő feltétele az internacionalista jellegű lenini nemzetiségpolitika alkalmazása, amely minden etnikumnak, nemzeti kisebbségnek létszámától függetlenül megadja a politikai autonómia mellett a kulturális élet fejlesztésének anyagi lehetőségét is, beleértve a saját nyelvű rádió, TV-adások rendszeresítését, valamint a saját nyelvű sajtót és könyvkiadást, színházi életet, beleértve az öntevékeny művészeti cso-

portok kiemelt támogatását. A Szovjetunió nemzetiség-politikája tudományos alapon áll, és méltán szolgálhat példának más országok nemzetiségi politikája számára, függetlenül azok politikai hovatartozásától. **Bromlej** teljesen egyetért **Averkieva**, a neves szovjet kutatónő, **Boas** tanítványa nézetével, amelyet magyar nyelven is publikáltak, miszerint: az etnográfia, etnológia, kulturális vagy szociális antropológia terminusok szinonimák, lényegében ugyanazt a tudományágat, a néprajzot jelölik. A félreértések elkerülése végett hangsúlyoznunk kell, hogy a szovjet néprajzi szakirodalom az etnikum (nép) fogalmát az „etnosz” görögös nyelvi formában használja.

Az MTA Néprajzi Kutató Csoport javasolta **Bromlej** akadémikus könyvének magyar nyelvű megjelentetését.

Veres Péter

Callwey

Ma ez a név fogalom az európai néprajzkutatók körében. A Münchenben működő Callwey-kiadónál igen nagyszámú művészi kiállítású, rendkívül színvonalas néprajzi, népművészeti munka jelenik meg. A könyvek a szakembereknek nélkülözhetetlenek, de ugyanakkor a nagyközönséghez is szólnak. Minden kiadvány gyakran több száz és jórészt ismeretlen képet tartalmaz: régi ikonográfiai emlékeket éppenúgy, mint féltve őrzött múzeumi tárgyak felvételeit, a terepen gondos kutatás során készített fényképeket. A Callwey-könyvek mindegyike muzeológiai útmutatónak, kézikönyvnek is tekinthető s a nagyobb múzeumok, tudományos intézetek polcain ott kell sorakoznia a müncheni kiadványoknak, amelyek mindegyikét elismert, kitűnő szakemberek írják. A könyvek gazdag, több nyelvet és népet magábfoglaló részletes bibliográfiával vannak ellátva. A kiadványok jelentősen elősegítik a múzeumi restaurátorok, kiállítás-szervezők és kivitelezők, népművészeti intézmények, boltok, régiségkereskedések munkáját. De a hagyománymentés és ápolás mintaképei is.

A Néprajzi Hírekben nincs helyünk arra, hogy az egyes kiadványokkal részletesen foglalkozzam s ezért csak néhányra hívom fel a figyelmet. **Gisella Graff-Höfgen**: *Die Spitze* c. sokoldalú munkája lexikonszerűen is foglalkozik a csipkék történetével s a német, angol és holland fogalmaknak német magyarázatát adja. **Günther Kapfhammer** kötete az alpesi szokásvilággal ismert meg (*Brauchtum in den Alpenländern*). **Gertrud Benker** *Altes bäuerliches Holzgerät* c. könyve a háztartási eszközök története. Magyar anyagot is bemutató könyv a több, mint 400 fényképével állandóan munkasztalunkon kell, hogy legyen. **Gislind W. Ritz** a régi paraszti ékszereket (*Alter bäuerlicher Schmuck*), **Christoph Will** a kosárfonást (*Die Korbflechterei*) mutatja be, mint az ősi háziipar szépségeiben is gazdag termékeit. **Olga Kruglowa** *Volkskundliche Holzarbeit in Russland* c. munkája önmagáért beszél, éppenúgy, mint **Marian Pokropek** könyve a lengyel népművészetről (*Atlas der Volkskunst und Folklore in Polen*). A néprajzi vonatkozású régi képesábrázolásokra hívja fel a figyelmet **Nils-Arvid Bringéus**, akinek *Volkstümliche Bilderkunde* c. munkája a Callwey-kiadó egy néprajzi sorozatának első kötete. Számtalan munka foglalkozik az építkezéssel. Mindenekelőtt **Torsten Gebhard** két könyvére hívhatom fel a figyelmet (*Alte Bauernhäuser, Kachelofen*). Az utóbbi különösen érdekelheti a magyar kutatókat. Hasonlóan, mint Mar-

garete Baur-Heinhold munkája a régi parasztszobák, konyhák, kamarák, munkahelyiségek világáról. Hézagpótló Karl Klöckner könyve a boronafalú építkezésről (Der Blockbau). A magas hegységek pásztorkodásával, szénagazdálkodásával, életformájával foglalkozik Paul Werner két könyve is (Almen, Der Bergbauernhof). Nagyszámú a népi vallásosságot, a bútorokat és népviseletet ismertető munka (pl. Gislind M. Ritz, Hinterglasmalerei; Josef M. Ritz és Gislind M. Ritz Alte bemalte Bauernmöbel, I–II.; Edith Holm, Stühle; Torsten Gebhard, Oberbayerische Bauernmöbel; Oskar von Zaborisky-Wahlstätten, Die Tracht im Bayerischen- und Böhmerwald). A Callwey-kiadó megjelentetett egy új összefoglalást a német népművészetről (Ernst Schlee, Die Volkskunst in Deutschland). Az olyan jelentéktelen című munka is, mint Heinrich Pankofer munkája a zárákról és lakatokról (Schlüssel und Schloss) a technika történetének ismeretlen világába vezet. Az asztal fejlődésének, az asztal szerepének, használtának, kulturáltságának ragyogó monográfiája Gertrud Benker könyve (Alte Bestecke). Több kiadványa jelent meg a Callwey-kiadónak a „Völkerkunde” területéről (pl. Hans-Dietrich Disselhoff, Leben im Alten Peru, Andreas Lommel, Schamanen und Medizinmänner). A Callwey-kiadónál lát napvilágot az évenként négyszer megjelenő Volkskunst c. folyóirat, amelynek magyar munkatársai is vannak. Nagyszámú kiadványa van a Callwey-kiadónak a régi órákról s Alte Uhren c. folyóiratot is ad ki. Számomra igen nagy élmény volt, amikor 1983 november elején a Callwey-kiadó munkáját Münchenben megtekinttem.

Az Akadémiai Kiadó könyvesboltjában rendszeres kiállításokon bemutatja a jelentősebb külföldi kiadók kiadványait, – örülnénk, ha a Callwey-Verlag gazdag tartalmú, gyakran magyar vonatkozású publikációira is felfigyelne s lehetővé tenné azok közelebbi megismerését.

Gunda Béla

A Magyar Népköltési Gyűjtemény új folyamának megindítása

1872-ben indította meg a Kisfaludy-Társaság a „Magyar Népköltési Gyűjtemény” sorozatát, amely táji és tematikus áttekintésben antológiát adott a magyarországi magyar népköltészeletről. A gazdag és klasszikus értékű szöveganyag közreadása a szükséges és rövid jegyzetapparátussal mindmáig a magyar népköltészet legismertebb forráskiadványává teszik ezt a sorozatot. Szendrey Zsigmond és Kodály Zoltán gondozásában 1924-ben jelent meg a nagyszalontai kötet, amelyet eredetileg még az Aranycentenáriumra, 1917-re terveztek. Az addig megjelentetett 14 kötet sora itt megszakadt. Amikor 1940-ben Ortutay Gyula új sorozatot indított, ennek nemcsak címe változott: „Új Magyar Népköltési Gyűjtemény”, immár céljai is mások voltak, amint ezt meg is fogalmazták. Ebben az új sorozatban amelyet az Akadémiai Kiadó jelentet meg, szerkesztői pedig az MTA Néprajzi Kutató Csoportban dolgoznak, eddig kb. 20 kötet készült el, kortársi gyűjtéseket tartalmazva, zömmel népmeséket és mondákat. Ez a sorozat most is folytatódik, nagyjából azonos célkitűzéssel. A legutóbbi időben készültek tervek egy olyan forráskiadvány-sorozatra, amelyben a magyar népköltészet 1872 előtti forrásait tennék közzé. Ennek munkálatai most az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Folklóre Tanszékén folynak.

Mindez indokoltta teszi, hogy a magyar múlt művelődési értékeinek feltárása keretében folytassuk a hatvan éve abbamaradt sorozatot, megjelentessük a Magyar Népköltési Gyűjtemény következő köteteit, valamint szigorú válogatásban azt a kiadatlan népköltési anyagot, amely 1924 óta összegyűlt. Célszerűnek látszik, hogy a sorozat számozásában és rendszerében is kövesse a régi köteteket, vagyis összefüggő, sok műfajra kiterjedő anyagot adjon a megszokott jegyzeteléssel. Mivel legalábbis az első időben már annak idején elkészült kötetek megjelentetéséről lehetne szó, csupán a szövegek mai textológiai elvek szerinti közreadását kezdeményezhetjük; az utóbbi évtizedekben összegyűjtött magyar és nemzetközi folklór-anyag jelenségeivel való összevetés külön tanulmányok feladata lesz. Általában véve is, akárcsak a régi sorozatban, itt is a *szövegkiadás* a fontos, hogy végre hozzáférhetővé legyen a közelmúlt magyar népköltészeti anyaga. Mivel a régi gyűjtemények az egész magyar nyelvterületre kiterjedtek, ezt az új sorozatnak is követnie kell. Kívánatos, hogy a folytatást a Magyar Néprajzi Társaság gondozza, annál is inkább, mivel a régi sorozat utolsó szerkesztője, Sebestyén Gyula egyben a Néprajzi Társaság főtitkára volt.

Kiadási lehetőség megteremtése esetén 1984–85-től évenként egy-egy kötetet lehetne megjelentetni. Ezek terjedelme egyenként 60 szerzői ív, amelyből mintegy 40 ív szöveg, 10–12 ív kotta, 8–10 ív jegyzet és kommentár. A kották aránya az egyes kötetekben eltérő lehet. A sorozatot egy szerkesztő és legfeljebb még két folklóristából álló szerkesztő bizottság gondozza. Ezek között zenefolklorisztikai és szöveg-folklorisztikai jártassággal rendelkezőknek kell lenniök. Egy-egy kötetet egy-egy kutató rendez sajtó alá, lehetőleg olyan szakember, aki már foglalkozott az illető kéziratral vagy korszakkal. Szükség esetén egyes specialisták (pl. népzenekutatók) kötetenkénti bevonása is kívánatos. A kiadás követi a jelenleg érvényes magyar folklórisztikai kritikai-kiadási szabályzatot.

A sorozatban a következő kötetek jöhetnek számításba (a sorrend csak hozzávetőlegesnek tekinthető):

- XIV. Szendrey Zsigmond – Kodály Zoltán: *Nagyszalontai gyűjtés*. 1924. (Szükség esetén a régi kötet hasonmás kiadása).
- XV. Szendrey Zsigmond – Kodály Zoltán és mások: *Nagyszalontai gyűjtés II*. (Eredeti szövegek valamint mintegy 400 közöletlen dallam Kodály Zoltán lejegyzésében. Mivel Kodály hosszabb áttekintő tanulmányt is írt ehhez, lehetséges, hogy az egész anyag csak két kötetben fér el.)
- XVI. Móricz Zsigmond *szatmári népköltési gyűjteménye*. (A régi MNGY számára készült kötet kézírata megvan a Petőfi Irodalmi Múzeumban, feldolgozója is elérhető.)
- XVII. Kálmány Lajos: *Alföldi népköltési gyűjtemény*. (A régi MNGY számára készült, csak néhány szöveg lett közölve a Történeti énekek és katonadalok című kötetben.)
- XVIII. *Sárospataki FFC-népköltési gyűjtemény*.
- XIX. Garay Ákos *szlavóniai népköltési gyűjteménye*. (Lehetséges, hogy valaha Újvidéken is kiadnák.)
- XX. Mailand Oszkár: *Szekelyföldi gyűjtés II*. (Az 1905-ös VII. kötet folytatása. Az anyag Budapesten van, lemásolták Erdélyben is, lehetséges, hogy ott is kiadnák.)

XXI – XXII. Vikár Béla *különféle gyűjtései* Bartók Béla lejegyzésében.

XXIII. Schneider Lajos *gyűjtése* Kodály Zoltán lejegyzésében. (Berze Nagy János legjobb gyűjtőjének teljes anyaga.)

XXIV. Veress Sándor *moldvai gyűjtése*. (Az anyag fele Budapesten, másik része a szerzőnél Zürichben van.)

XXV. Sebestyén Gyula *hagyatéka*. Igen sokrétű anyag.)

E fenti javaslat alapján, amely 1983. június 15-én készült, a Kulturális és Történelmi Emlékeink Feltárása, Nyilvántartása és Kiadása Kutatási Főirány Koordináló Tanácsa számba vette tervünket, sőt felkérte a Magyar Néprajzi Társaság elnökét, hogy az 1986–1990 közötti tervidőszakra tematikus és pénzügyi tervet készítsen. Már 1986 január 1-ig évenként egy-egy, vagyis két hasonló kötet elkészítését ígértük. Ehhez külön pénzügyi segítséget kértünk. A Kutatási Főirány Koordináló Tanácsától azt kértük, hogy vállalja a kötetek nyomdai előállításának finanszírozását, biztosítsa ehhez a megfelelő ívkeretet, valamint járuljon hozzá a kötetek szerkesztésének és elkészítésének költségeihez. A Magyar Néprajzi Társaság azt vállalta, hogy megbízza a sorozat szerkesztőjét és szükség esetén közbenjár nehezen hozzáférhető források megszerzéséhez.

A sorozat előkészítési munkálatai ilyen módon befejeződtek, a közeljövőben a kötetek szerkesztésének kell megindulnia.

Voigt Vilmos

IN MEMORIAM

Tálasi István

(Laskó, 1910. VII. 10. – Budapest, 1984. IV. 17.)

Elhunyt Tálasi István professzor, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, Társaságunk volt elnöke, tiszteleti tagja, a Györffy István Emlékérem és számos hazai, külföldi kitüntetés tulajdonosa. Tálasi Istvánban szakunk egyik újjáteremtő tudósát, egyik legnagyobb hatású nevelőjét és pótolhatatlan tudomány- és kutatásszervezőjét veszítettük el. Halála érzékenyen érinti tudományközi kapcsolatainkat, hiszen a történelem-, a nyelv- és az irodalomtudományok számos ágában tisztelték kutató munkájáért, következetes társtudományi érdeklődéséért.

Tálasi István mint az Eötvös Kollégium tagja kiterjedt filológiai tanulmányokat folytatott. Egyidőben szerzett alapos jártasságot a magyar illetve a finnugor nyelvészetben, a germanisztikában mint magyar-német nyelv- és irodalomszakos tanár. A kollégiumi, egyetemi évei homlokterében a turkológia állt. E tárgykörből már el is készítette leendő disszertációját, amikor Györffy István hívására hallgatva visszatért diákkori érdeklődéséhez, a néprajzhoz.

Munkásságát kezdettől fogva elmélyült filológiai iskolázottság, az ebből következő történeti érdeklődés és az elmélyült történetiség jellemezte. A jelenkori vizsgálatokat már az első közléseitől következetesen ötvözte a történeti forrás feltárásokkal, érvényesítette a társtudományok módszertani tapasztalatait. Tudományos gondolkodását a következetes filológusi megalapozottság és a rendkívül szigorú forráskritika jellemezte. A Kiskunság pásztorkodásáról, állattartásáról készített munkái éppen ezért válhattak elvi és módszertani szempontból korszaknyitó alkotásokká, elvi és módszertani megalapozottsága munkáit magasan a korábbi korszak színvonala fölé emelte.

Első tanulmányaitól kezdve megmutatkozott, hogy rendkívül érzékenyen keverte a jelenségek belső összefüggéseit. Különös hajlama volt a rendszerezés munkájára. Tanulmányaiban a hangsúlyt mindig az alapos elemzésekkel feltárt rendszerre tette, az egyes jelenségeket mint ennek dokumentumait tárgyalta. Ezért kedvelte a nagy, átfogó témákat, kereste a széles áttekintéseket. Az egyetemi kollégiumainak jegyzetei, illetve törzs-kéziratai éppen emiatt nagyobb lélegzetű, kézikönyv jellegű összefoglalásokat rejtettek magukban.

Az 1951–52-ben létrehívott tanszéke ugyan elsősorban az anyagi kultúra, a gazdálkodás kutatására, a település-, a lakás-, és a táplálkozásokultúra vizsgálatára ösztönözte, de érdeklődése nem szűnt meg a társadalomnéprajz és a folklorisztika iránt sem. A népi kultúra történeti fejlődésének megragadásában, néprajzi csoportjaink jellemzésében élete végéig fenntartotta a teljességre törekvés igényét. Ez tükröződött a Kiskunságot illetve a hódmezővásárhelyi közösséget bemutató írásaiban is.

A néprajznak az utóbbi évtizedekben lezajlott fejlődését jelentősen befolyásolták Tálasi István kiterjedt tudománytörténeti kutatásai. Egyfelől a szak adatbázisát növelte az elfeledett korábbi életművek, munkák feltárásával, másfelől a néprajz elvi,

módszertani megalapozottságát erősítette a néprajzi gondolkodás fejlődésének megadásával. E tevékenységében is, csak úgy mint az egyes szakági kutatásaiban, rendkívül alapos európai tájékozódottságára alapozta a vizsgálatait. A külföldi kutatókkal folytatott alapos konzultációin, eszmecseréin lehetett tapasztalni, milyen széleskörű volt az olvasottsága, milyen otthonos volt a szak nemzetközi kérdéseiben. Akadémiai székfoglalója jól példázza ismereteinek internacionális távlatait.

Egyetemi nevelő munkájának tengelyében mindig a kutatóképzés állt. Hallgatóit önálló tájékozódásra, átfogó problémalátásra, állandó és széleskörű társtudományi orientációra sarkallta, minden növendékétől képességei maximumát várta el, de kiváló pedagógiai érzékkel az egyéni adottságokhoz szabott feladatokat állított mindig tanítványai elé. Az általa kijelölt témák éppen ezért sokszor évtizedekre szóló termékeny vállalkozásokat biztosítottak, ami a kutatók fejlődését mindennél jobban megalapozta.

Tudósi, nevelői alkata tette lehetővé, hogy 1938 óta egyre növekvő mértékben tudta befolyásolni a szak fejlődését. A kutatás- és a tudományszervezésben betöltött eredményes vezető, irányító szerepének éppen az volt a titka, hogy a munkatársakat beszélgetések, baráti eszmecserék, kiszállások révén rá tudta vezetni arra, hogy közösen elfogadott alapról, egységesülő látásmóddal és módszerrel közelítsenek feladataikhoz, és úgy végezzék a feldolgozás munkáját is. Hatása különösen megmutatkozott az anyagi kultúra vizsgálatában. Az utóbbi három évtized nagy monográfiái túlnyomórészt elválaszthatatlanok voltak a személyétől. Hatása messze túlterjedt a tanítványai körén. A nála idősebbek is, kortársai is szívesen kapcsolódtak az általa sugalmazott feladatokhoz.

Tálas István kutatásirányító, szervező munkáját nagy mértékben az alapozta meg, hogy körültekintő és eredményes tervezőnek bizonyult. Első átfogó tervét az Alföld-kutatásról még a háború éveiben dolgozta ki. Azóta a hetvenes évek közepéig, végéig az általa gondozott témakörök kutatási programjait folyamatosan megújította. Tudományszervezői készségét más tudományágak is hasznosították. Lényegében meghatározó szerepe volt a korszerű agrártörténeti kutatások kibontakozása idején.

Akik közelről ismerték, akikkel együtt dolgozott, azok meleg emberségéért, a kritikus történelmi helyzetekben mindig megmutatkozott szilárd humanizmusáért is hálával gondolnak reá. Tanítványait, munkatársait a tudományos munka fokozatos értékőrző és érték teremtő fejlesztésére buzdította. Példájához, szellemiségéhez, örökségéhez akkor lehetünk igazán méltóak, ha a munkáit a jövő követelményeihez igazodva, a terveit töretlenül beteljesítve, a néprajz és társtudományok folyamatos fejlődését szolgálva alkotó módon folytatjuk, és a tőle kapott értékeket közkinccsé igyekszünk tenni.

Filep Antal

Martin György

1932–1983

A magyar és az európai néptánc kutatás kiemelkedő egyéniségét veszítette el tudományos és művészeti életünk, a tánc és zenei hagyományainkat értékelők tábora és a tradíció ápolásában részt vállaló ifjúságunk. Azt a fiatalon, alkotó ereje teljében elhunyt

Martin Györgyöt, aki a korszerű táncfolklórisztikai és tánczenei kutatásunk egyik megteremtőjeként bartóki koncepciójú és mélységű szellemi örökséget hagyott ránk.

Az egész életében mestereként tisztelt Molnár István tanítványaként ismerte meg a magyar néptáncot a *Csokonai és Ruggyanta Együttes*, majd a *SZOT Együttes* tagjaként. Így 1951–1955 között hivatásos táncosként is kibontakoztathatta a munkájához nélkülözhetetlen táncéhszességét. Ugyancsak Molnár Istvántól kapott indítékot a néppel azonosuló, humanista kutatói szemlélete kialakításához.

Néprajzi, folklórisztikai ismereteit az ELTE Bölcsészettudományi Karán szerezte Ortutay Gyula, Tálasi István, Vajda László tanítványaként, s egyetemi éveire esett az a rövid, termékeny periódus, amikor Vargyas Lajos népzenei előadásait tartotta. 1964-ben bölcsészdoktori, 1969-ben kandidátusi fokozatot nyert.

1953–1965 között a Népművészeti-Népművelési Intézetben dolgozott, 1965-től a MTA Népzene kutató Csoport tudományos munkatársa, majd csoportvezetője, 1974-től haláláig a MTA Zenetudományi Intézet tudományos osztályvezetője.

Példaképét, a „szikár, szigorú zenészt” követve fáradhatatlan gyűjtője volt a Kárpát-medencében élő népek tánc hagyományának és szervezője az egész magyar nyelvterületen folyó ilyen jellegű munkának. Látókörét céltudatosan bővítette a balkáni népek tánc hagyományának megismerésével, a török és arab táncfolklór tanulmányozásával és az egyetemes tánc kultúra világába is kaput nyitó etiópiai kutató útjával.

A kemény munkával szerzett, lenyűgöző és egyedülálló anyagismerete, európai kitekintése, az összefüggéseket felismerő fogékonysága, történeti szemlélete vaslogikával ötvözött szárnyaló fantáziával párosult. Az e szellemben végzett alkotómunka eredményeként születtek megjelent és kiadásra váró művei, a tánc hagyományunk történeti rétegeit, európai kapcsolatait, a tánc és zene összefüggéseit feltáró, a paraszti táncalkotás elveit és esztétikai normáit megfogalmazó tanulmányai és kötetei.

A szinte hihetetlen termelékenységű, éjt nappallá tévő tudományos munkássága mellett arra is tellett energiájából, hogy ellássa a Zenetudományi Intézet Néptánc Osztályának a vezetését, részt vállaljon a Magyar Néprajzi Társaság, a Zenetudományi Bizottság, a Magyar Táncművészek Szövetsége Tudományos Tagozata, a Nemzetközi Népzenei Tanács táncbizottsága munkájában és az Ethnographia szerkesztésében. Tanított az egyetemen, sokrétű ismereteit átadva inspirálóan hatott a színpadi néptáncművészetre, meghatározó szerepe volt a néptáncmozgalom alakulásában, a népzene és néptáncot újra értelmező törekvésekben, s megértő szeretettel segítette a fiatal kutatókat, alkotókat, művészeket munkájukban, kibontakozásukban.

Törékeny, szerény és vonzó egyénisége nagy úrt hagyva távozott közülünk és méltán búcsuzunk Tőle Kölcsy szavaival: „Elköltözött az ember, a költő miénk, e nemzeté marad végiglen...”

Pesovár Ernő

Vargha László

(Gyöngyös, 1904. X. 25. – Budapest, 1984. III. 19.)

Hosszantartó súlyos betegség következtében életének 80. évében elhunyt Vargha László, ny. műszki egyetemi docens, c. egyetemi tanár. Társaságunk volt főtitkára, illetve alelnöke, Györffy István Emlékérmes tudós. Halálával súlyos veszteség érte a

hazai néprajzi és építészettörténeti kutatást. Noha az utóbbi években egyre gyengült az egészsége, még a kórházi kezelése során is meg-megújuló kísérleteket tett munkái, kutatásai továbbfolytatására. December és január hónapban is még több publikáció tervét dolgozta ki. Néhány héttel a halála előtt került a Magyar Építőművészet ez évi 2. számával nyomdába egyik korábbi cikkének átdolgozott változata, amiben a népi építészet meghatározó vonásait és az építőművészethez való viszonyát tárgyalta, elvi alapon, jellegzetes gyakorlati példákat is bemutatva.

Vargha László rendkívül alapos és széleskörű építészeti, műszaki, művészettörténeti, régészeti felkészülés és hosszú útkeresés után döntött, hogy a néprajzi kutatást választja élethivatásul. 1937-ben csatlakozott Györffy István szűkebb munkatársi gárdájához. Élethosszig tartó benső barátság fűzte Viski Károlyhoz is. Ők ketten mélyítették el benne, a gyermekkori élményei alapján, ifjúkori tanulmányai során kialakult érdeklődését, humánus elkötelezettségét.

Vargha László már a pályája elején korszakot nyitott a népi építkezés néprajzi és a népi építészet építészettörténeti kutatásában. Vizsgálati módszere: a népi építészeti objektumok okmányszerűen hiteles, műszaki pontosságú dokumentálása, leírása nemcsak alaposabb megfigyeléseket, egzaktabb elemzéseket tett lehetővé, hanem módot adott arra is, hogy a vizsgálatokat megismételhessék, és az észlelt változásokat objektíven rögzíthessék. Ehhez a szilárd tárgyi alaphoz kapcsolhatta az építők és az építettek, a használók észrevételeit, szóbeli hagyományát, illetve a témába vágó régészeti, történeti, településtudományi adalékokat. Ez a megközelítés eleve biztosította számára a társtudományok érdeklődését. Az ő munkája révén integrálódott a népi emlékek etnográfiai elemzése a művészettörténet, az építészettörténet és az építészetelmélet kutatásában, s vált a néprajz a tudományok egyenrangú és nélkülözhetetlen társává.

Fájdalmas, hogy 1983. decemberéig csak ritkán és csak rövid, átmeneti időszakokra voltak biztosítva kutatásainak feltételei. Ez ad magyarázatot arra, hogy hatalmas anyagának csak csekély részét tehette közzé az igényei szerint. Egyetemi előadásai és gyakorlatai, a tudományos konferenciákon tett felszólalásai hallgatóit elkápráztatták alaposságukkal, széles kitekintésükkel.

Mint egyetemi előadó nemzedékeket nevelt a népi építészet megbecsülésére, kutatására. Nevelői hatása túllépte a Budapesti Műszaki Egyetem határát. A néprajz- és művészettörténet-szakos muzeológusokra és a középkori régészekre is meghatározó volt a vonzása. Nagy jelentősége volt annak, hogy az általános muzeológia illetve a szabadtéri néprajzi múzeumok építészeti kérdéseit rendszeresen előadta, amint nagy gondot fordított a felnövekvő építész generációk oktatásában a népi műemlékek problémáinak a bemutatására is.

Vargha László gyűjteményének anyaga a Szabadtéri Néprajzi Múzeum keretében létesített Magyar Népi Építészeti Gyűjtemény önálló egységként Szentendrére kerül a vele 1983. novemberében kötött szerződés alapján. Bizonyosak lehetünk, munkái és gyűjteménye a tudományunk további fejlődéséhez rendkívül kedvező feltételeket biztosítanak. Kötelességünk, hogy példáját követve jól sáfárkodjunk gazdag örökségével, terveit vállalnunk kell és maradéktalanul meg kell valósítanunk azokat.

Vankóné Dudás Juli
(1919 – 1984)

Teljes életet élt, bár mi rövidnek tartjuk 65 évét. Befejezett életművet hagyott hátra; gondosan elrendezve mindent, mint ahogy a parasztembereknél szokás. Nyugodtan, minket vigasztalva távozott.

Gönyey Sándorral kezdődően három néprajzos nemzedék jegyezte Julótól Galgamácsa életét. Ő viszont kislány korától kezdve tudatosan figyelte, mi az amire kíváncsiak a néprajzosok. Házuk mindig, mindenki előtt nyitva állt. A 90 évesen elhunyt

apja után Ő is „mindent” tudott, ömlött belőle a szó. Ideális „adatközlő” volt. Dudas Julót a rendszeres érdeklődés nevelte szakmabelivé. Énekelt Kodály tanár úrnak a Zeneakadémián leány- és menyecske korában; rajzsorozatot készített Gönyey megrendelésére a Néprajzi Múzeumnak; Gyöngyösbokrétát szervezett már 1935-ben. „Csoportja” – ahogy Ő nevezte – a negyedik nemzedéket váltotta keze alatt és temetésén is énekelte az alkalomhoz illő dalait.

Hímző-szövő munkája eredményeként lett tulajdonképpen a népművészet mestere 1956-ban. Azóta újabb népművészeti teljesítményeiért nívódíjat kapott.

A keserves parasztsorból a gyermekkori álmok valóráválása, a balatonfüredi Anna Marina Szálló képeinek megbízatása (1967) lendítette ki. Erős akaratú, kemény munkával vitte véghez a véget nem érő terveit. Sorozatos megrendelések jöttek: Busuló juhász, Dunaújváros Szalkai sziget halászcárdája, majd 1973-ban már a tokiói magyar étterem képei. Olasz, jugoszláv, amerikai és más elismeréseket rakott a hazaiak mellé.

Közben Moldován Domokos, majd Rényi Tamás filmjei teszik siker-emberré. De ő változatlan, marad galgamácsi parasztasszony, aki a krumplikapálás és malacetesítés szünetében, s főleg éjjel festi képeit. Kiállítások sorozata következik. A sikerek-adta önbizalom hallatlan munkára ösztönzi. Képek százai kerülnek ki a keze alól. Mindegyik más-más téma; egy-egy darab faluja egykori életéből. Újra éli Gönyeynek festett rajzait. Önálló kiállításai kilépnek a megyéből; majd az ország határain túl is sikert sikerre halmoz. Mindenki ismeri, naptárak sorozata, gyermekjátékok és mindenféle „hasznos” illusztráció követeli már tőle a rajzokat. Eközben készül el Moldován Domokos, majd Borsai Ilona közreműködésével két nagy hanglemeze is; galgamácsi dalok, illetve gyermekdalok és mondókák.

Biztatásunkra 1972-ben kezdte el „önéletrását”. Az előre megbeszélte témakörökre figyelve sűrű sorokkal teleírt két nagyalakú füzetet mutatott föl egy tél eredményeként. Témák özöne, ömlesztett néprajzi „csemege” volt benne. A szerkesztés, kiválogatás kemény munkája után 1976-ban jelent meg a Pest megyei Múzeumok évkönyvének önálló köteteként. Az évkönyveknél szokatlan 5000 példány (375 oldal, több mint 170 képrepró és illusztráció), a „Falum Galgamácsa” rövid idő alatt elfogyott. A második bővített, ugyancsak 5000 példányos kiadást még örömmel vette kézbe.

Egész élete, de faluja világa is benne van ebben a kötetben, és az általa összegyűjtött múzeumokban őrzött tárgyakban. Az új kötet 76. oldalán lévő új szövegben a „szép halálról” ír. Sajnos, nem így adatott neki ez sem, mint annyi más ... sem az élet, sem a halál nem volt könnyű számára.

Csodásan gazdag örökséget hagyott. Falumúzeumot Galgamácsán, hatalmas kötetet a szakma örömére. Dalokat két lemezen, látható, eleven életet több filmen.

Ezért lesz halhatatlan szülőföldje és a magyar néprajz számára.

I. Sándor Ildikó

Vorák József
(1915–1984)

1984. március 13-án hosszú, súlyos betegség után elhunyt Vorák József, a kiskunhalasi Thorma János Múzeum nyugalmazott igazgatója. Azok közé tartozott, akik papíron soha nem szereztek néprajzi képesítést, de egy pályamódosítás után önjelölt módon fel az új feladatokhoz s ingatag egészségével is csaknem két évtizeden át látta el szerényen, vasszorgalommal és nagy-nagy elhivatottsággal munkáját.

Makón született, de élete és munkássága szorosan kapcsolódott a Duna-Tisza köze déli részéhez, főként pedig Kiskunhalashoz és környékéhez. Szegeden végezte a tanítóképzőt. Ezt követően Mélykúton lett néptanító, majd Rémen iskolaigazgató, később pedig tanulmányi felügyelő a kiskunhalasi járásban. Első állomáshelyén, Mélykúton kezdte gyűjteni a környék

népdalait, de érdeklődése csakhamar kitágult a néprajz más ágazatai iránt is. 1960-ban, amikor egészségi okokból meg kellett válnia a pedagóguspályától, már jelentős néprajzi ismeretekkel és gyűjtési gyakorlattal kezdte meg a muzeológusi munkát a kiskunhalasi múzeumban. Az intézmény vezetését 1968-ban vette át és 1979-ig, nyugdíjazásáig látta el ezt a feladatkört.

A múzeumban eltöltött évek alatt érdeklődése egyre inkább a jeles kiksun mezőváros, Halas története, múltja, népének műveltsége felé fordult. A régészet, a néprajz, irodalom, helytörténet és művészettörténet egyaránt foglalkoztatta. Nemcsak azért, mert múzeumigazgatóként hosszú ideig egyszemélyben kellett ellátnia mind e szakterületeket, hanem főként mert a mezővárosi kultúra a maga komplexitásában foglalkoztatta.

Bármilyen feladathoz fogott, munkáját mindig példamutató lelkiismeretességgel és körültekintéssel végezte. Éppen ez a saját munkájával szembeni igényesség, problémázásra hajló lelki alkata akadályozta meg abban, hogy kutatási eredményeinek többségét végleges formába öntse. Csekély számú, nyomtatásban közzétett írásai főként a megyei múzeumi évkönyv köteteiben jelentek meg. Különösen kiemelkedik közülük *Kolompár Kálmánné kiskunhalasi cigányasszony kézimunkái* (Kecskemét 1974.) c. munkája. Számos témakörben végzett néprajzi és helytörténeti gyűjtésének anyagát a kiskunhalasi múzeum adattára őrzi. Nem őrzi azonban a gondolatoknak azt az intuitív szárnyalását, mely csak a szakmai beszélgetések során nyilvánult meg, s amely – míg a test és lélek törékeny egyensúlya fennállott – egy jeles alföldi mezőváros népi kultúrá-

jának beható ismeretéről tett tanúbizonyságot. Csak fájjalhatjuk, hogy mindennek kéziratosságot is csupán töredékét rögzíti.

Égető Melinda

Szalontai Barnabás

1919 – 1984

Szalontai Barnabásról tudtuk, hogy halálának utolsó órájáig kizárólag csak a maga alapította Báthori István Múzeum (Nyírbátor) ügyeivel, gondjaival fog foglalkozni. Viszont azt nem sejtettük, hogy a halál ilyen váratlanul, ilyen alkalmatlan időben érkezik. Hiszen csak most kezdett beérni az a többletvételes, áldozatos, megszállott tevékenység, amelynek gyümölcsét még csak zölden szemlélhette. Hiszen 1985-ben nyílik csak meg a Báthori István Múzeum új, modern kiállítása, hiszen a debreceni Alföldi Nyomdában még csak most kezdték szedni a Nyírbátor népi építészetéről szóló könyvét, s csak mostanában kezdte el rendezgetni, sajtó alá készíttetni a nyírbátori ősi kismesterségekről szóló, kb. 30 ívnyire tervezett munkáját.

Szalontai Barnabással 1953 tavaszán ismerkedtem meg, midőn a Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályán előadóként a muzeológusi gyakorlatévet töltöttem. Mivel a szomszédos faluból, Nyírcsászáriból indultam, mint „földi”-be szinte belémtáplálta, hogy a nyírbátori múzeum engedélyének megszerzése: kötelességem. Akkoriban ez nem ment olyan könnyen. De Barna szinte minden héten Budapestre érkezett, sorra látogatta az illetékes fórumokat, végül a Múzeumi Főosztályt is, Fülep Ferenc főosztályvezetőnél kezdve és személyemnél befejezve. 1953-ban kétszer jártam „hivatalosan” Nyírbátorban. Barna a járási tanács egyik szobájába vezetett, ahol vagy száz darab néprajzi, helytörténeti tárgy feküdt a földön. Nem a múzeumi gyűjtemény fogott meg, hanem Barna óriási, hihetetlen lelkesedése, az, ahogyan az elképzelt Báthori István Múzeumról beszélt. Megmutatta a romos minorita rendházat is, melynek minden helyiségében (a társadalom perifériájáról) egy-egy család tengődött. Ekkor már sejtették feletteseim is, hogy Szalontai Barnabás addig nem nyugszik, míg ebből a nyomortanyából múzeum nem lesz. Így is történt! 1955-ben a Szalontai-féle gyűjteményt tájmúzeummá, majd 1961-ben, a volt rendház műemléki helyreállítására, illetve a gyűjtemény átköltözése után „múzeum”-má nyilvánították! Ma már a Báthori István Múzeum több mint 40 000 db muzeális tárgyat őriz.

Szalontai Barnabás Ilosván, 1919. január 8-án született. Apja közigazgatási tisztviselő volt, akit ide-oda helyezgettek. Szalontai Barnabás a középiskolai tanulmányait a mezőkövesdi és a hajdúböszörményi gimnáziumban végezte, az utóbbiban érettségizett 1938-ban. Jogot tanult a debreceni, majd a pécsi egyetemen, az utóbbi helyen 1943-ban jogi abszolutóriumot nyert. Betegsége miatt a jogi doktorátus elmaradt. Szülei lakóhelyén: Szilágynagyfaluban, majd Polgáron, 1941–1945 között a közigazgatásban irodai kisegítőként dolgozott. 1945 őszén került Nyíregyházára, ahol 1947-ig a Megyei Alispáni Hivatalban közigazgatási gyakornok volt. A humán-tudományok iránti érdeklődése itt kedődött! Bekapcsolódott a Bessenyei Társaság munkájába. 1947. szeptember elsejével, mint járási jegyző Nyírbátorba került. Nem tudjuk, hogy miért, de ettől a naptól Szalontai Barnabás vérbeli nyírbátori, igazi patrióta lett. Talán

a Báthori-család múltja, Erdély és Nyírbátor ősi kapcsolata kötötte helyhez, vállalva azt, hogy teljes energiáját, egészségét Nyírbátor dicső múltjának ragyogásáért, az ősi oppidum várossá nyilvánításáért, egy rangos múzeum létrehozásáért áldozza fel. Közben: 1964-ben az egri Tanárképző Főiskolán „történelem – rajz” tanári diplomát szerzett, majd 1967-ben „Kerámia a nyírbátori nép életében” c. disszertációjával Debrecenben egyetemi doktorrá avatták. Az első szívinfarktus figyelmeztetését felfogta ugyan, de leállni nem tudott. 1984. március 5-én hajnalban, ez a túlhajszott, túlpörgetett szív – a kitűnő orvosok minden igyekezete ellenére – véglegesen leállt.

Szalontai Barnabás abban a szerencsés helyzetben volt, hogy munkásságát, erőfeszítéseit számontartották, elismerték. Kitüntetései közül csak néhányat említsünk meg: az Állami Díjat 1970-ben, a Munka Érdemrend aranyfokozatát 1979-ben, Nyírbátor díszpolgára címet pedig 1981-ben nyerte el. Távozásával egy igazi, s talán utolsó múzeumszervező, múzeumalapító egyéniséget veszítettünk el. Úgy vélem, hogy a méltó értékelést az utókortól – e század végén és a következő évszázadban – a nyírbátori Báthori István Múzeum többszázezres, többmilliós látogatóitól kapja majd meg!

Erdész Sándor

TARTALOM

Társasági hírek	1
Tudományos tanácskozások	4
Személyi hírek	13
Múzeumi hírek	16
Kutatóink életéből	23
Etnológiai munka	25
Kisebb hírek	27
Újabb kiadványok	30
In memoriam	36

NÉPRAJZI HÍREK

ETNOGRAPHISCHE NACHRICHTEN

Informationsheft der Ungarischen Ethnographischen Gesellschaft

Schriftleiter:

Attila Selmeczi Kovács

1250 Budapest, Országház u. 30. Ungarn

Die Zeitschrift informiert Sie über
das Programm der Ungarischen
Ethnographischen Gesellschaft,
die ethnographischen Forschungen,
Forscher und Ausstellungen,
volkskundliche Dokumentationen,
angewandte Volkskunde
in Ungarn.